

Måndagen den 29 maj

Kl. 09.00

*Om inköp av uniformstyg till
försvaret*

1 § Justerades protokollet för den 19 maj.

**2 § Svar på interpellation 1988/89:221 om inköp av uniformstyg till
försvaret**

Anf. 1 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Lennart Brunander har frågat mig dels om regeringen ser det som en tillgång att vi har kunskap och kapacitet att tillverka ett avancerat uniformstyg i Sverige, dels om jag är beredd att följa överstyrelsens för civil beredskap förslag att köpa de nya uniformerna i Sverige. Han ställde frågan mot bakgrund av att försvarsmakten efter anbudsförfarande handlar upp väv till uniformer och konfektionering av dessa.

Det är naturligtvis en tillgång att det i Sverige finns kunskap och kapacitet att tillverka ett uniformstyg som svarar mot högt ställda krav. Värdet av en sådan kunskap och kapacitet måste dock vägas mot de merkostnader som kan uppstå för försvarsmakten.

Jag har fått veta av försvarets materielverk, som köper in uniformerna, att det inhemska anbudet avsevärt överstiger det utländska. Hittills har försvaret köpt 64 000 meter väv med svensk tillverkning och 64 000 meter med utländsk tillverkning. I båda fallen med en option på ca 230 000 meter. Det nu aktuella ärendet gäller optionen. Hela upphandlingen av uniformstyg omfattar ca 3 miljoner meter tyg fram till sekelskiftet.

Överstyrelsen för civil beredskap har med stöd av förordningen (SFS 1984:1129) om försörjningsberedskapsstöd möjlighet att betala mellanskillnaden mellan utländska och svenska anbud efter vissa givna regler. Överstyrelsen har till regeringen förordat att det svenska anbudet bör antas och har anmält att den i denna upphandling kan ge försörjningsberedskapsstöd upp till en femtedel av skillnaden mellan anbudet.

Regeringen har den 18 maj 1989 beslutat att försörjningsberedskapsstöd inte skall lämnas.

Skillnaden mellan det svenska och det utländska anbudet skulle, om det svenska anbudet antas, belasta den militära utgiftsramen.

Försvarets materielverk skall följa upphandlingsförordningen (SFS 1986:366), och jag förutsätter att materielverket i den fortsatta anskaffningen av väv fordrar in anbud från såväl svenska som utländska tillverkare för att kunna göra inköpen på affärsmässiga grunder.

Anf. 2 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret, men jag måste säga att jag tycker att det är ett bedrövligt svar. Det vittnar ju inte om att försvarsministern och regeringen vill ta ansvar för uniformerna och för att de som har hand om uppköp av uniformerna skall kunna få fram den absolut bästa kvalitet som man eftersträvar. Dessutom vittnar inte svaret om att man har något ansvar gentemot de företag som man på detta område samarbetar och har samarbetat med. Inte heller vill man ta något ansvar för de tekoarbetare, framför allt i Sjuhäradsbygden, som slåss för sin tillvaro.

Här talas mycket om affärsmässighet och om att de bud som avgetts av de svenska företagen är avsevärt högre än de som avgetts av de utländska företagen. Vad innebär begreppet "avsevärt", försvarsministern? Hur mycket rör det sig om? Kan vi få veta det?

Överstyrelsen för civil beredskap, ÖCB, har hos regeringen begärt att få använda försörjningsberedskapsstöd för att köpa uniformstyg i Sverige. Detta har man gjort med utgångspunkt i att man, liksom jag, anser det väsentligt att bevara denna kunskap och kapacitet i Sverige. Vad är det som gör att regeringen på den här punkten har en annan bedömning än överstyrelsen för civil beredskap, som ju har ansvar för detta område? Varför förvägrar regeringen överstyrelsen för civil beredskap att gå in med medel så att affären kan förläggas till Sverige?

Det som vi nu diskuterar är 230 000 meter tyg. Vad som skall köpas under de närmaste tio åren är drygt 2,6 miljoner meter. Skulle vi förlora några kronor på den här upphandlingen, vet vi ju inte vad som kommer att hända vid de kommande upphandlingarna. Då kanske det inte finns något svenskt alternativ kvar. Om vi säger att tyget skall köpas någon annanstans, kan vi inte räkna med att den svenska industrin finns kvar med sin kapacitet och sin möjlighet att vid varje tillfälle vara beredd att tillverka detta tyg. Det är därför som jag anser att det är så oerhört viktigt att man beaktar frågan i ett något längre perspektiv, och inte bedömer den med utgångspunkt enbart i den här speciella affären. Det är helt klart att prisbilden om fem år inte kommer att se likadan ut som den gör i dag, i varje fall inte om det inte finns någon svensk tillverkare som kan vara med och konkurrera. Detta med affärsmässighet måste leda litet längre än vad som nu är fallet.

Regeringen påpekar ju många gånger för kommunerna ut i landet att de skall se till att göra lokala uppköp för att stödja kommunens egna företag. Att köpa svenskt uniformstyg är ungefär samma idé, fast på ett högre plan, på ett nationellt plan.

Överstyrelsen för civil beredskap har uppenbarligen bedömt att det är väsentligt för vårt land att det finns möjlighet att ta fram ett uniformstyg och att denna möjlighet kvarstår även i framtiden. Det är därför som man vid ÖCB har gjort denna bedömning. Jag vill veta av försvarsministern varför regeringen har en annan bedömning.

När man började med att utveckla detta tyg, fanns det ett samförstånd mellan försvarets materielverk och de företag som har ett samarbete med försvaret. Det fanns visserligen inte något avtal, men om dessa företag utvecklade detta tyg vid sidan av annan tillverkning av produkter för försvarets räkning, var det klart att det så småningom skulle komma till stånd

en försäljning. Det är därför som det aldrig upprättades några avtal. Nu utnyttjas detta förhållande det och man springer ifrån det ansvar som jag anser att man bör ta gentemot de företag som har utvecklat detta tyg, att ge dem möjligheter att kunna fortsätta. Man har naturligtvis också ett ansvar för att alla tekoarbetare i Sjuhäradsbygden och på en del andra håll i Sverige skall kunna behålla sina jobb, vilket är oerhört viktigt.

Jag vill slutligen fråga försvarsministern om han ändå inte anser det vara värt att betala någonting för att kunna behålla möjligheten till tillverkning av tyget i Sverige. Vi kan inte räkna med att det går att få det helt gratis. Jag vill också upprepa min fråga om begreppet "avsevärt". Vad innebär en avsevärd skillnad i pris mellan de utländska och de svenska företagen? Varför gör man en annan bedömning än ÖCB när det gäller vikten av att behålla dessa order inom Sverige?

Anf. 3 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Var finns helhetssynen hos regeringen? Birgitta Dahl har vid ett flertal tillfällen framhållit att ministrarna talar på regeringens vägnar och att alla skall ta sitt ansvar för helheten, miljön, globalt ansvar osv.

Nu när försvarsministern talar är det bara kortsiktigt ekonomiskt tänkande som gäller. Så var också fallet när jag förra gången diskuterade med försvarsministern. Då var det fråga om transporter av flygbränsle. Enligt försvarsministern blev det för dyrt att transportera flygbränslet sjövägen till Sätenäs, och därför måste transporter ske med det betydligt osäkrare transportmedlet tankbil.

När skall regeringen ta sitt ansvar för helheten? Skall vi över huvud taget inte ha kvar en textilindustri i Sverige? Är det rätt att låta svensk textilindustri under ca 10 år utveckla ett tyg som uppfyller de krav som ställs i vad gäller flamskydd, oljeavvisande, vattenavvisande osv. och sedan låta orden gå utomlands? Vi kan säkert också importera flyg, tanks, vapen m.m. betydligt billigare än vad vi kan tillverka själva om vi skickar över färdiga modeller till andra länder. Nu när det är dags att börja få inkomster, skall svensk textilindustri inte längre få vara med.

Hur är arbetsvillkoren för textilarbetarna i de länder som vi skall tillverka försvarets kläder i? Det är kanske både alltför långa arbetsdagar och farliga arbetsmiljöer. Har inte Sverige ett ansvar? Är det rätt att svenskt försvar utnyttjar de länder som har mycket sämre arbetsförhållanden, lägre löner osv. för att tillverka tyg och textilier till vårt försvar?

Jag tycker att det är synd och skam att den svenska regeringen endast ser till pengarna i den egna plånboken. Livet är inte bara pengar. Det finns andra värden som måste värnas. Har regeringen någon som helst kontroll över hur kemikalierna i de här industrierna hanteras? Jag antar att vi har betydligt bättre kontroll i våra svenska industrier. Hur kommer det sig att t.ex. Norge, Danmark och Schweiz tillverkar sina textilier till försvaret på hemmaplan?

Försvarsministern har samtidigt uttalat att vi till varje pris skall behålla tillverkningen av flyg i Sverige. Vari ligger skillnaden? Den här tygtillverkningen är inte någon liten och ointressant tillverkning. Det rör sig om 3 miljoner meter tyg fram till sekelskiftet. Det börjar bli dags för regeringen att införa den av oss efterlysta socialklausulen när det gäller textilier.

Hur är upphandlingsreglerna egentligen? Behöver de ses över eller tolkas och tillämpas de fel? Skall vårt försvar bygga på affärsmässiga grunder? I så fall borde det kanske ha lagts ner för länge sedan. Vi kan väl inte påstå att vårt försvar är någon bra affär. Vi har ju, som tur är, inte behövt använda det på många år.

Jag anser att försvarsministern måste ta sitt ansvar när det gäller textilindustrin, det svenska försvaret och försvarets kläder. Kläderna är inte ointressanta för dem som arbetar inom försvaret. Det är viktigt att de kläder man har på sig uppfyller de krav som man har när man arbetar inom en sådan här bransch. De måste vara säkra, trygga och fungera bra i vårt klimat.

Försvarsministern borde verkligen ompröva detta beslut och tänka både globalt och lokalt vid upphandlingen.

Anf. 4 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Jag skall något kommentera de frågor som har ställts i debatten.

För Lennart Brunander vill jag framhålla att det är fler instanser än ÖCB som har haft synpunkter på detta. Bl.a. har kommerskollegium haft denna fråga till påseende och för yttrande. Kommerskollegium avstyrkte framställan bl.a. på grund av frihandelsprincipen.

Lennart Brunander är litet förvånad över den avsevärda prisskillnaden. Den är så pass stor, Lennart Brunander, att inte ens ÖCB anser att man skall lägga ut så mycket pengar som det är fråga om. Överstyrelsen kan ge försörjningsberedskapsstöd med ungefär en femtedel av prisskillnaden mellan de svenska och de utländska anbudena.

Frågan om kvaliteten har tagits upp av både Lennart Brunander och Marianne Samuelsson. Den utländska väven är kvalitetskontrollerad och godkänd i april i år. Kontrollen är gjord av försvarets materielverk, som därvid har utnyttjat textilforskningsinstitutet. Alla rimliga anspråk på kvalitetskontroll är därmed uppfyllda. Den leverantör som här kan komma i fråga har uppfyllt de krav som har ställts på tyget.

Jag blev litet förvånad när Marianne Samuelsson tog upp flygbränsletransporterna. Jag vill redogöra för sanningen i den frågan. Inför det hot om prisökningar på sjötransporter som kom i fråga tog flygstaben upp förhandlingar om att föra över frakten till landtransporter. Inför den realiteten återgick redaren till den tidigare överenskommelsen om fraktpriser. Flygbränslet kan fortsättningsvis fraktas till samma pris som tidigare. Hade man däremot följt Lennart Brunander och Marianne Samuelsson i den frågan hade svenska folket fått betala mer i fraktkostnader för flygbränslet. Det är historien bakom den frågan.

Låt mig avsluta med några ord till Lennart Brunander, framför allt när det gäller upphandling och utvecklingsuppdrag. När det gäller upphandling av tekoprodukter skall FMV gå igenom och ta ställning till upphandlingsförordningen, GATT-bestämmelserna, samarbetsavtal med utlandet och anmälan till ÖCB vid utlandsbeställning. Dessa regler har följts i alla avseenden. Detta innebär att upphandlingarna sker till bästa pris med erforderlig och fastställd kvalitet och med erforderlig leveranssäkerhet.

Herr talman! När ett svenskt företag får ett utvecklingsuppdrag av en

myndighet, sker det i form av att man kommer överens om vad utvecklingen skall innebära och man fastställer ett pris för det. Det borde rimligtvis ge det svenska företaget en rimlig chans att bli framgångsrikt i upphandlingskonkurrensen. Nu kan vi bara konstatera att det svenska företaget i det här fallet inte har klarat det. Lämnar myndigheterna ett utvecklingsuppdrag, är det inte identiskt med att man får den efterföljande ordern. Det skall i vanlig ordning blir upphandling, och man skall följa de regler som bl.a. denna kammare har ställt upp.

Anf. 5 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Försvarsministern sade avslutningsvis att denna kammare har fastställt regler som bestämmer hur upphandlingen skall gå till. Det är riktigt. Vi har emellertid en regering som skall bedöma de frågor som hamnar i utkanten av upphandlingsförordningen. Det här är uppenbarligen ett sådant ärende. Jag bedömer det som så, och det har även ÖCB gjort när det anses att man borde få köpa tyget i Sverige.

Man kan naturligtvis alltid diskutera vad som är bästa pris. Bästa pris är inte alltid det lägsta priset. Man måste göra en bedömning av vad som kommer att hända framöver. Det är ju försvarets materielverk som skall göra den bedömningen. När nu frågan har varit hos regeringen och man har bett regeringen om pengar för att kunna köpa tyg i Sverige, eftersom man anser att det är riktigt, har ju regeringen tagit över detta ansvar.

Försvarsministern säger att man från kommerskollegium har sagt att vi inte skall köpa tyget i Sverige, utan vi skall köpa det där vi får det billigast, och det skall ske mot bakgrund av de frihandelsprinciper som finns. Frihandelsprinciperna tar alltså över beredskaps- och försörjningsansvaret här. Jag tycker att man måste vända på det. Först och främst måste man se efter om vi har behov av att köpa detta i Sverige. Om det behovet finns av beredskapsskäl måste det vara viktigare än de frihandelsprinciper som försvarsministern talar om.

När det gäller utvecklingsuppdraget vill jag säga följande. För ungefär tio år sedan, när man började utveckla detta tyg, fanns ett ömsesidigt samarbete. En utveckling skedde, och den ledde till försäljning. Det gällde inte bara för detta tyg, utan det gällde också andra saker inom försvaret som jag har kommit i kontakt med. Man hade precis samma system. Därefter har man ändrat system. Men när man ändrar ett system får man inte säga att det som skedde före förändringen skall bedömas efter de principer som vi har i dag. Det kan man inte göra. För de samarbetsfrågor som diskuterades tidigare måste de då aktuella principerna gälla. Därför tycker jag att man här har släppt det ansvar som man har gentemot industrin.

Jag skulle vilja fråga Roine Carlsson om det inte är möjligt för honom att fundera över detta och ändra på beslutet och ge de svenska företagen en möjlighet att vara med. Jag tror att det är viktigt för framtiden att vi behåller denna verksamhet, denna tillverkning i Sverige. Köper vi detta utomlands nu finns det risk att tillverkningen i Sverige försvinner. Då har vi ingen konkurrent här. Då är det inte säkert att vi kan köpa så billigt på importmarknaden.

Anf. 6 MARIANNE SAMUELSSON (mp):

Herr talman! Försvarsministern sade ingenting om ifall han tyckte att frihandelsprincipen är en bra princip för inköp till försvaret. Jag tycker att det behöver omprövas och diskuteras igen om det är den principen som man skall handla efter. Samtidigt är det glädjande att den debatt vi hade om flygbränsletransporter har lett till ett positivt resultat. Man kan hoppas att även denna debatt leder till ett positivt resultat i vad gäller svensk tekoindustri. Sista ordet lär inte vara sagt ännu. Jag har själv väckt en motion, som skall behandlas i kammaren så småningom, om att jag anser att försvaret skall inhandla sina kläder i Sverige. Vi får se vad det blir av den biten. Det skulle vara intressant att veta om försvarsministern tycker att upphandlingen inom försvaret när det gäller textilier skall ske enligt frihandelsprinciperna.

Anf. 7 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Vilka principer som skall gälla vid upphandling är det riksdagen som fastställer. Regeringen tillämpar de regler som riksdagen fastställer. Så länge de inte är ändrade fullföljer vi det beslutet.

Herr talman! När det sedan gäller upphandlingen, vilka konsekvenser den får och vad som skall vägas in, måste man ha klart för sig att ett accepterade av ett högre anbud innebär att pengarna måste tas någonstans. Jag vill vid detta tillfälle erinra om de planeringsförutsättningar för totalförsvaret som riksdagen beslutade om 1987. De innebar bl.a. att mindre insatser i fortsättningen behöver sättas in för att klara en tillräcklig försörjning på beklädnadsområdet. De medel som härigenom lösgörs kan sättas in på områden där bristerna är större, t.ex. hälso- och sjukvården. Skulle ändå det svenska, högre anbudet komma i fråga, kommer den militära utgiftsramen att belastas, vilket negativt skulle inverka på andra viktiga materielsystem.

Jag vill också tillägga att regeringen i sina bedömningar bör utgå från andan och bokstaven i beslutet. Två bedömningar är där grundläggande: dels synen på krisers karaktär, dels bedömningen av vilka varor som i första hand kan utsättas för tillförselproblem. Även om textilprodukter inte kategoriskt utesluts från listan över störda produkter är det uppenbart att mera omfattande avbrott i textilimporten inte var det som försvarskommittén tänkte på när man formulerade sin syn på kriserna.

Anf. 8 LENNART BRUNANDER (c):

Herr talman! Nu kommer försvarsministern in på ett mer principiellt resonemang när det gäller försörjningsberedskapen över huvud taget på detta område. Jag vill då bara säga att diskussionen om sjukvård å ena sidan och annan verksamhet å andra sidan inte kan leda till något beslut om att man skall ha det ena eller det andra. Vi måste ha en bra beredskap inom flera områden – sjukvård, livsmedel, teko osv. – så att vårt samhälle kan fungera även i en avspärrningssituation. Annars vore det rätt meningslöst att lägga ut alla dessa miljarder på det militära försvaret. Det vi diskuterar nu är relativt små summor i sammanhanget. Man köper inte särskilt många kanoner för de pengar man sparar genom att välja det utländska alternativet i dag. Vad vi kommer att spara eller förlora på de framtida uppköpen någon annanstans än

i Sverige vet vi inte. Det kan vi bara spekulera i. Men vi kan inte räkna med att vi skall tjäna pengar på att köpa dessa 2,6 miljoner meter någon annanstans. Det vet vi ingenting om.

Genom att handla i Sverige nu behåller vi en handlingsberedskap och skapar ett konkurrensförhållande som på sikt kan vara vettigt ur ekonomisk synpunkt. De högre anbuden i Sverige beror också till viss del på det faktum att man har ett utvecklingsarbete i botten som man måste ta betalt för. Företagen i exportländerna får ju en färdig produkt som det bara är att imitera. Därför har de inte samma kostnader. Detta är inte riktigt rent spel. På denna punkt är jag mycket kritisk mot det sätt på vilket materielverket har handlagt denna fråga. Jag tycker inte att man skall behandla sina svenska samarbetspartner på det sättet. Det skapar inget förtroende inför framtiden.

Vi är beroende av att svenska företag är beredda att satsa resurser och kunnande på att hjälpa oss att ta fram olika produkter inom t.ex. beklädnadsområdet. Därför är det viktigt att förtroendet bevaras. Man kan stärka förtroendet genom att se till att handla i Sverige nu, så att denna tillverkning och kompetens finns kvar. Jag vädjar till försvarsministern att se till att det blir så denna gång.

Anf. 9 Försvarsminister ROINE CARLSSON:

Herr talman! Jag skall inte förlänga denna debatt, men jag vill återigen påpeka att svensk industri har fått ersättning för sitt arbete med utvecklingen. Därmed är diskussionen om den frågan slutförd.

Efter utvecklingen kommer man in i ett upphandlingsskede. Försvarets materielverk har där att ta hänsyn till de faktorer som jag har räknat upp. Det finns inga andra relevanta faktorer att ta in i bilden.

Herr talman! Sveriges riksdag har tagit ställning till hur myndigheterna skall förhålla sig till försörjningsberedskapsfrågorna. Där har man nedprioriterat tekstötet. Detta beslut, liksom en del andra beslut, är en konsekvens av riksdagens beslut.

Talmannen anmälde att Marianne Samuelsson och Lennart Brunander anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Överläggningen var härmed avslutad.

3 § Svar på interpellationerna 1988/89:227 och 228 om reklam i läromedel, m.m.

Anf. 10 Statsrådet GÖRAN PERSSON:

Herr talman! Elisabeth Persson har frågat mig hur långt det skall gå innan jag tänker vidta några åtgärder mot reklamen i läroböckerna och skolan.

Björn Samuelson har frågat mig om vilka åtgärder jag tänker vidta för att förstärka de samhälleligt, demokratiskt styrda initiativen för att förbättra de moralisk-etiska frågornas ställning i ungdomsskolan och om jag tänker vidta åtgärder för att hindra att partsintressen slår igenom i lärarfortbildning och läromedelsproduktion inom dessa områden.

Jag väljer att besvara interpellationerna i ett sammanhang.

För några månader sedan ställde Elisabeth Persson en liknande fråga till mig. Jag underströk då, vilket jag nu gärna upprepar, att jag anser det direkt olämpligt att i läroböcker eller på annat sätt sprida reklambudskap i skolan.

Anledningen är att skolan har som en av sina viktigaste uppgifter att förmedla normer och värderingar. Härigenom, och genom att barn och ungdomar tillbringar en stor del av en känslig och påverkbar del av sitt liv i skolan, är det nödvändigt att skolan iakttar varsamhet med vilka budskap den delger sina elever.

Denna princip är naturligtvis särskilt angelägen när det gäller undervisning om moraliska och etiska frågor. Dessa frågor hör hemma i olika ämnen. Det kan medföra problem att hitta läroböcker som behandlar dem heltäckande. Många lärare upplever det också som svårt att undervisa om värderingsfrågor. Jag anser det därför betydelsefullt att moraliska och etiska frågor särskilt beaktas i lärarfortbildningen.

Dessa svårigheter får dock inte innebära att undervisningen inom det moraliskt-etiska området baseras på material från kommersiella intressenter som har sin huvudsakliga verksamhet utanför skolområdet. Jag ser det således som olämpligt att kommuner använder utbildningsresurser för utbildning som ingår i kampanjer bedrivna av t.ex. större försäkringsbolag.

Jag utgår från att kommuner och skolor kommer att ta sitt ansvar i dessa avseenden utan ytterligare särskilda regler från riksdagens eller regeringens sida.

Anf. 11 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Göran Persson för svaret. Jag tycker att det är ett rätt så bra svar. Däremot hade jag förväntat mig litet mer konsistens i svaret, exempel på åtgärder som Göran Persson kan tänka sig vidta med anledning av den nuvarande situationen i fråga om bl.a. sponsring av lärarfortbildning och även reklam och sponsring när det gäller läromedel.

Moral och etik är högst politiskt betingade frågor. Även om det finns andra exempel där de skulle ha något annat ursprung än jorden blir de förr eller senare ytterst jordiska.

Den situation vi nu upplever kanske återspeglar en blygsamhet från arbetarrörelsens sida, där arbetarrörelsen alltför länge har överlåtit åt överklassen och åt dem som har den ekonomiska makten i samhället att formulera etiska ståndpunkter och krävt att människor skall handla moraliskt utifrån dessa.

Det finns naturligtvis exempel på politiska åtgärder, skulle jag till skillnad från Göran Persson vilja hävda, som man kan vidta med anledning av dessa frågor. Hur skall vi få in etik och moral i fler ämnen? Hur skall vi få in etik och moral i de ämnen där de på ett naturligt sätt hör hemma? Detta handlar bl.a. om att följa upp läroplanen för grundskolan där bl.a. ämnesövergripande undervisning föreskrivs. Det handlar om att vi här i riksdagen fattar sådana beslut om lokalförsörjning, läromedelsfrågor, utbildningsfrågor för lärare, samarbetsformer inom skolan, samspel mellan lärarhögskolor och skolor, så att lärarnas, elevernas och föräldrarnas möjligheter att få in moralisk-etiska frågor inom de ämnen där de hör hemma ökar.

Men varför har även detta fält blivit intressant ur spekulationsaspekt? Man kan ju gissa, men en anledning kan naturligtvis vara att de krafter som har stått vid sidan av skolarbetet och utbildningspolitiken under 1980-talet och gapat om att skolan är för dyr och att nedskärningar skall göras nu är beredda att ta över det som samhället har övergivit sitt ansvar för. Jag utesluter inte att detta är en medveten handling och att det så att säga har skapats en marknad. Det finns alltså stora problem på detta område.

Man kan ställa frågan: Hur skall denna våg av sponsring när det gäller lärarfortbildningen inom t.ex. etisk-moraliska frågor öka föräldrarnas förtroende för skolan? Hur medverkar denna situation till styrningspropositionen och betänkandets intentioner om ökad föräldra- och elevmedverkan? Skall man åstadkomma en ökad föräldra- och elevmedverkan handlar det också, Göran Persson, om att jag som förälder måste känna tillit och tilltro till skolan när jag släpper i väg mina barn dit, vilket jag enligt lag måste göra. Herr talman! Jag måste säga att jag som förälder till två småbarn som skall börja i skolan känner tveksamhet när det gäller att stå inför faktumet att mina barn skall få undervisning i etiska och moraliska frågor via försäkringsbolag, försäkringsbolag som uppenbarligen värderar barn ur olika samhällsklasser på olika sätt. Jag tänker på de ersättningar som har gått ut bl.a. till trafikskadade barn, då försäkringsbolagen avslöjades. Jag kan inte känna lugn och ro inför en sådan situation. Det måste skolminister Göran Persson förstå.

Jag vill erinra om min fråga. Finns det försök till förändringar? Finns det försök till förstärkningar av de samhälleliga demokratiska initiativen när det gäller frågeställningarna inom moral och etik? Avser Göran Persson att via departementet se över situationen? Jag anser att det är nödvändigt, eftersom skolöverstyrelsen går ut med en inställning till sponsring och privata intressen inom lärarfortbildningen i dessa avseenden som vi nu diskuterar och statsrådet går ut med en annan.

Jag vill än en gång tacka Göran Persson för svaret, men jag skulle vilja ha svar på dessa sista frågor. Jag tycker att Göran Persson har en mycket bättre inställning till dessa frågor än skolöverstyrelsen.

Anf. 12 ELISABETH PERSSON (vpk):

Herr talman! Även jag vill tacka Göran Persson för svaret på min interpellation, och jag delar Björn Samuelsons uppfattning att innehållet i det är bra och att det visar att skolministern är väl medveten både om skolans ansvar och uppgifter och om hur olämpligt det är med reklam i läroböcker. Men när det gäller själva ansvarsfrågan är våra uppfattningar tydligen delade. Innan jag går in på dem skulle jag emellertid gärna, även om kammaren är alldeles tom, vilja gå in litet mer på sakfrågan, och på vad det verkligen handlar om.

Jag tror att det kan ha gått till ungefär på följande sätt. I några kommuner som har haft dålig ekonomi och svårt att finansiera verksamheten har man satt sig ner och funderat på hur man skall göra för att förbättra ekonomin. Och påverkad av det samhälle som vi lever i har tydligen något ljushuvud kommit på idén att man måste försöka sälja något och hitta en nisch där man är ensam och som är säljbart och gå ut med det på marknaden. Och vad är det

skolan är ensam om och kan sälja? Sedan måste man också ha funderat på vad en möjlig köpare vill ha, eftersom ingen betalar utan att få något i gengäld, eller hur? Det är ju det vanliga på denna marknad.

Vad är det som finns i skolan? Alla vet det: Där finns en mängd människor, elever som det är möjligt att påverka, elever vilkas värderingar och attityder är lätta att påverka. Det vet skolan, eftersom detta just är en av skolans viktigaste uppgifter. När man kommit underfund med vad man kan sälja och vad folk vill köpa, blir resultatet att man mot betalning låter företag göra reklam för sig i elevernas läroböcker. Man gör affärer med elevernas värderingar och attityder. De som betalar vill ha ut någonting. Vi kan väl säga att de vill ha ut någon form av good-will eller liknande, dvs. de vill ha reklamens goda inverkan i form av mottagarnas positiva inställning. I konsekvens med detta betyder det att skolan säljer ut det skolan är satt att vårda. Skolan säljer ut någonting som den absolut inte äger, nämligen elevernas värderingar och attityder, till hugade spekulanter. Skolan, eller kommunerna som ju har ansvaret, driver affärsverksamhet med elevernas själar. Uppenbarligen är det vinstgivande, eftersom det inte bara är en kommun som sysslar med detta. När det har blivit känt, har flera tagit efter.

Jag tror att det var viktigt att göra detta tydligt för att verkligen förstå vad det handlar om. I linje med detta tror jag att vi måste diskutera ansvarsfrågan litet mera ingående än vad Göran Persson gör i sitt interpellationssvar. För min bedömning är att de kommuner det handlar om verkligen agerar oansvarigt, djupt omoraliskt och estetiskt fränstötande och direkt oansvarigt. De tar inte sitt ansvar. De gör inte det deras främsta uppgift är att göra – tvärtom.

Det kommunala självstyret är långtgående, men vi är överens om att kommunernas uppgift egentligen är att stå för service och någon form av trygghet för invånarna. Skolans uppgift är som sagt att undervisa, att fostra och att förmedla normer och värderingar. Tillspetsat skulle man kunna säga att kommunernas och skolans uppgift, samlad till ett uttryck, är att save their souls, och möjligen bodies också. Men vad har hänt? Jo, man har gått över till uppgiften sell their souls. Vi får ge det gamla nödropet en helt annan betydelse.

Nu frågar jag, och många med mig: Hur mycket skall skolan få sälja ut av det här i och för sig immateriella som handlar om elevernas attityder, värderingar och själar, innan vi här från riksdagen och Göran Persson från regeringen tar sitt ansvar och gör någonting, på något sätt markerar att vi inte kan acceptera detta i Sverige? Det går långt utanför det kommunala självstyret och skolans befogenheter och uppgifter. Jag tror att vi måste diskutera frågan. Det finns ett slags moralisk gräns för vad som är tillåtet, nöjbart eller gångbart. Jag skulle vilja höra vad Göran Persson säger om detta.

Anf. 13 Statsrådet GÖRAN PERSSON:

Herr talman! Jag har valt att hålla mitt interpellationssvar principiellt av den anledningen att jag tycker att frågan är av den storleksordning att den förtjänar den typen av svar. Det är också så, vilket interpellanterna väl känner till, att vi här har ett kommunalt driftansvar, som är fastlagt efter

regler från denna kammare om vilka vi har varit rörande överens om hur de skall se ut. När vi då ser den här typen av avarter är jag inte beredd att för den sakens skull överge hela den fördelning mellan stat och kommun vad gäller driftansvaret på skolans område som vi har kommit överens om. Däremot är jag självfallet angelägen om att markera var regeringen står i frågan och vilken uppfattning regeringen har. Det har jag gjort i mitt svar.

Sedan tycker jag att vi skall följa frågan den närmaste tiden och se hur det hela utvecklar sig. Skulle det visa sig vara en utveckling som accelererar så att allt fler kommuner väljer den här vägen, då blir det aktuellt med att diskutera åtgärder. Av vilken form är det svårt att ha någon uppfattning om i dag, därför att det är, som jag sade förut, också en principiellt viktig fråga hur man fördelar ansvaret mellan stat och kommun.

Det är den ena sidan av frågan.

Den andra sidan av frågan rör mera tillgången på läromedel och läroböcker inom området. Man klagar på bristen på bra läromedel. Den bristen har påpassligt använts av några större kommersiella intressen som arbetar inom sfären med angränsning till den här typen av avvägningar och värderingar. Vad gäller tillgången på läromedel har vi sett från andra områden av liknande slag att det tar ett visst tag, innan läromedelsproducenten har tagit fram material som kan användas av skolan. Jag vill erinra om att vi har haft motsvarande debatter tidigare i år exempelvis kring fredsfrågor, miljöfrågor och internationaliseringsfrågor, alltså ämnen med inslag i skolan som griper över fler ämnen och som är svåra att hantera för lärare direkt i klassrummet. Det tar i regel tid att ta fram den typen av material när skolans efterfrågan uppkommer. I det här sammanhanget ser vi exakt samma utveckling framför oss. På den punkten är jag inte särskilt orolig. Vi kommer att ha bra läroböcker och bra läromedel också på det här området, som inte är knutna till kommersiella intressen. Men det tar som sagt sin tid.

Sedan är jag inte lika dyster som Björn Samuelson vad gäller barnens skolgång. Liksom Björn Samuelson är jag småbarnförälder, och mina barn möter också en skolvardag. Så jag har även det perspektivet, inte bara skolministerns, i denna fråga. Jag är full av tillförsikt vad gäller lärarnas förmåga att hantera den här typen av material och budskap. Vi har bra lärare i Sverige. Jag tilltror dem omdöme och kompetens att klara ut situationer i klassrummet. Men den fortbildning som lärarna skall ha för att hantera dessa frågor bör naturligtvis vara fri från kommersiella intressen. Jag är inte på det minsta sätt orolig för hur lärarna möter barnen i klassrummet. Det klarar de av bra, och det kommer de att göra även i fortsättningen.

Anf. 14 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! Skolministern får mig att tänka på Alfred E Neumann: Vad då, jag dyster? Sedan tar skolministern ett billigt och retoriskt knep och säger att vi inte skulle ha tilltro till lärarnas kompetens och deras möjligheter att avgöra vad som är lämpligt eller inte lämpligt. Det är klart att vi måste ha tilltro till lärarna i den här frågan. Men när det kommer in starka krafter i skolan är lärarna också människor och har naturligtvis mer eller mindre lätt för att falla till föga och kanske inte i sin pressade arbetssituation orkar stå emot lömska undertoner i värderingar.

Vi vet att försäkringsbolag sponsrar moral- och etikutbildningen i skolan. När jag har gått igenom olika videofilmer och material för fortbildning från bl.a. Lions har jag märkt att det finns undertoner. Jag vet att försäkringsbolag värderar barn från arbetarklass lägre när det gäller ersättning vid t.ex. trafikskador – det har bl.a. Aftonbladet avslöjat för ett halvår sedan. Därför kan jag inte känna tilltro och tillit när dessa nasare skall stå för grundmaterial för mina barns utbildning och undervisning i moral och etik. Är detta så svårt att förstå?

Jag har inte fått något svar på min fråga, vilken jag upprepar: Avser Göran Persson att ta initiativ via departementet till en översyn av situationen när det gäller sponsring av t.ex. lärarfortbildningen eller inte? Det är nu tio år sedan en sådan utredning gjordes och det har hunnit rinna mycket vatten under broarna under dessa tio år. Är det inte viktigt att föräldrar skall kunna känna full tilltro till skolan i så här viktiga frågor?

Dessutom är situationen i dag en annan, eftersom samhället blir mer och mer mångkulturellt. Det förekommer ju inte bara olika klasser i Sverige, utan hit kommer också människor som har andra moraliska, sociala, politiska och etiska erfarenheter och värderingar. Det här är således ett mycket viktigt område.

Avser alltså Göran Persson att se över situationen och eventuellt att vidta åtgärder? Jag kunde väl åtminstone få ett svar på frågan om statsrådet avser att se över situationen. Det behövs bara ett ja eller nej – för jag är inte dyster.

Anf. 15 ELISABETH PERSSON (vpk):

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse – jag hoppas att jag har hört rätt – att skolministern säger att han tänker följa utvecklingen noga och att regeringen, om detta sprider sig, kommer att agera. Visserligen hade det varit bättre att, som det gamla ordspråket lyder, stämma i bäcken än i ån. Jag frågar mig naturligtvis hur många ytterligare kommuner som skall behöva välja den här finansieringsvägen, som alltså innebär att man skaffar sig en reklamplats i elevernas läroböcker, för att skolministern skall anse att det handlar om en spridning. Sedan förra gången jag frågade om detta har åtminstone ytterligare en kommun gjort på precis samma sätt som man har gjort i Söderköping. Det är alltså en ökning med 100 %. Skall det behöva bli 100 % ökning igen innan skolministern gör någonting här? Men okej, bara det händer något är jag tacksam.

Jag lovar att jag återkommer under höstriktsdagen till frågan om man då kan konstatera samma konsekvenser, nämligen att antalet kommuner som säljer ut elevers värderingar fortsätter att öka. Jag hoppas emellertid att jag inte skall behöva återkomma till frågan utan att skolministern väljer att stämma i bäcken. Underlag för åtgärder finns ju. Det är bara att hämta in uppgifter från Söderköping och Gamleby och att se vad man där har gjort. Sedan är det ju bara att bedöma vad som är rimligt och riktigt. Men jag noterar, som sagt, med tacksamhet att skolministern i alla fall *lovar* att göra någonting.

Anf. 16 Statsrådet GÖRAN PERSSON:

Herr talman! Björn Samuelson var inte bara dyster utan också upprörd. Men jag tycker att Björn Samuelson kan bespara sig den upprördheten.

Björn Samuelson är ingen oviktig person i svensk skoldébat. Han har haft säte i utbildningsutskottet under ganska många år och har deltagit livligt och framgångsrikt i debatten. Man lyssnar på vad han säger. Därför tycker jag att det är oförsiktigt av Björn Samuelson att stå här i riksdagens talarstol och säga att han känner tveksamhet inför att skicka sina barn till skolan. Mot den bakgrunden reagerar jag.

Jag har fullt förtroende för dem som arbetar i skolan i dag. De kan hantera situationen. Vi som deltar i debatten skall vara försiktiga när vi beskriver problemet – detta sagt med tanke på den beskrivning som Björn Samuelson nyss har gett. Annars kan debatten få helt felaktiga proportioner. Det är också mot den bakgrunden som jag har sagt att jag vill se hur det här utvecklas innan jag vidtar några åtgärder och förändrar den principiella fördelningen mellan stat och kommun.

Björn Samuelson fick redan i mitt förra inlägg ett konkret och direkt svar på sin fråga, nämligen att jag inte tänker vidta några åtgärder nu utan att jag tänker – precis som Elisabeth Persson uppfattade det hela – följa frågan och komma tillbaka om jag ser att det här breder ut sig.

Mot bakgrund av erfarenheterna på andra områden när det gäller framtagandet av läromedelsmaterial har jag anledning att vara optimist. Jag är inte orolig för utvecklingen. Däremot är det naturligtvis allvarligt om några kommuner har missat den principiella bedömning som jag nyss har gett uttryck för.

Söderköping och Gamleby i all ära – men det finns en fördelning mellan stat och kommun som också rör de andra 282 kommunerna i landet. Inte förrän jag ser att det också där händer större förändringar är jag beredd att vidta några åtgärder på den punkten.

Anf. 17 BJÖRN SAMUELSON (vpk):

Herr talman! När det gäller hur människor uppfattar andra är det naturligtvis fritt fram. Det kan väl hända att jag är dyster och upprörd. I varje fall ser jag väldigt allvarligt på dessa frågor, särskilt som risken finns att lärarfortbildningen i fråga om moral och etik säljs ut till ressen som har vinsten som sin ledstjärna. Från försäkringsbolagens sida säger man inte det direkt ut. Men man säger: Om ni hjälper till med undervisningen i moral och etik, minskar skadorna. Men det är ju något som vi alla vill. Försäkringsbolagen kunde lika gärna säga att det skulle bli en ökad vinst.

En annan politisk fråga är hur man kan komma åt denna vinst. Det finns alltså moralisk-etiska ställningstaganden från dessa affärsdrivande verksamheters sida som gör att jag som förälder inte känner full tilltro till skolan när undervisningen kanske baseras på det material som man betalat för. Det är väl inte så underligt.

Vi kanske får anledning att återkomma till denna fråga. Jag noterar med tillfredsställelse, som det sägs på riksdagsspråk, att statsrådet kommer att hålla sig informerad om utvecklingen och att statsrådet eventuellt kommer att vidta åtgärder. Vi kommer väl inte så mycket längre i dag.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 18 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Gudrun Schyman har frågat mig om jag håller med om beskrivningen att det finns repressiva tendenser inom dagens socialvård och vad jag i så fall tänker göra för att stävja dessa tendenser. Om jag inte håller med om beskrivningen frågar Gudrun Schyman hur jag vill beteckna den verksamhet som hon refererar till i sin interpellation.

Den verksamhet som Gudrun Schyman syftar på är det s.k. ARA-projektet i Upplands Väsby. Det är en verksamhet som är inriktad på ungdomar i åldern 16–20 år med missbruksproblem eller andra sociala problem. Projektet är ett öppenvårdsprojekt med behandling, arbete, utbildning och fritidsaktiviteter. ARA-projektet har pågått under snart ett år. Endast en grupp ungdomar har hittills deltagit i projektet. Enligt uppgifter i massmedierna måste samtliga ungdomar i projektet acceptera antabusbehandling och underkasta sig urinprovskontroller. Dessa uppgifter, som förnekas av företrädare för projektet, har föranlett socialstyrelsen att göra en inspektion. Projektet har också anmälts till justitieombudsmannen. Såväl socialstyrelsen som JO kommer således att granska verksamheten. I det läget vill jag inte göra några kommentarer med anledning av Gudrun Schymans uppgifter.

Jag vill dock allmänt understryka det angelägna i att ungdomar som riskerar att utveckla ett allvarligt missbruk eller att slås ut socialt får adekvat stöd i ett tidigt skede. Vi har tyvärr alltför stora erfarenheter av att omgivningen reagerar för sent på t.ex. ett begynnande missbruk.

Många kommuner har upprättat särskilda ungdomsprogram som kan omfatta ungdomsmottagningar, uppsökande verksamhet eller andra verksamheter riktade till ungdomar med sociala problem. Enligt uppgifter från socialstyrelsen saknar emellertid fortfarande två tredjedelar av landets kommuner sådana program. I en rapport från socialstyrelsen om förändringar inom missbrukarvården och ungdomsvården bekräftas kritiken att socialtjänsten saknar tillräckligt utvecklade öppenvårdsinsatser för utsatta ungdomar. Majoriteten av socialdistrikten har till socialstyrelsen uppgett att de saknar lämpliga behandlingsmetoder särskilt när det gäller yngre missbrukare. Det finns ett stort behov av att socialtjänsten utvecklar s.k. strukturerade öppenvårdsprogram som kan fungera som ett komplement till institutionsvården och som innebär att familjen och den unges sociala omgivning bättre kan involveras i vårdarbetet.

Gudrun Schyman ger i interpellationen en bild av en tilltagande repressiv anda inom socialtjänstens verksamhetsfält. Det är en bild som jag inte känner igen.

Under senare år har socialarbetare inom missbrukarvården börjat söka nya former för att nå och motivera såväl ungdomar med sociala problem som missbrukare till behandling. Socialarbetare har utvecklat ett samarbete med skola, fritidsverksamhet och polis i sitt distrikt eller sin kommun. Man söker upp klicenter på polisstationer, häkten och kriminalvårdsanstalter. Resultatet har blivit att socialtjänsten i större utsträckning når ungdomar med sociala problem, liksom missbrukare som inte på eget initiativ söker vård och

behandling. Under behandlingen försöker socialarbetarna stödja sina klienter så att de kan fullfölja behandlingen. Man söker upp klienter som uteblir från planerade samtal eller som oplanerat avbryter behandlingshemsvistelsen eller familjevården.

Jag anser att det är positivt att socialtjänsten utvecklar mer aktiva metoder för att motivera missbrukare till behandling. Socialtjänsten har ofta intagit en alltför passiv hållning i förhållande till ungdomar med uttalade sociala problem eller missbrukare som inte av egen kraft söker vård eller förmår upprätthålla en behandlingskontakt.

Jag anser t.ex. att det är rätt att undvika former för bistånd som kan underlätta eller befästa missbruk. Att passivt betala ut socialbidrag till en klient som glider allt längre från utbildning, eller ut ur arbetsliv och in i missbruk, kan inte vara förenligt med socialtjänstens mål. Det kan också vara rätt att ställa vissa krav på ungdomar eller missbrukare för att de skall få gå igenom ett särskilt behandlingsprogram. Detta får dock självklart inte innebära att den som inte vill underkasta sig kraven skall utestängas från behandling eller från annat bistånd. Socialnämnden har fortfarande en skyldighet att erbjuda de stöd- och behandlingsinsatser som den berörde har behov av.

Anf. 19 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret. Jag ser att vi är överens om en del saker, men kanske mindre överens om annat. Jag skall gå in närmare på detta.

När det gäller beskrivningen att de medel som i dag står till buds för att lösa ungdomsproblemen är ganska bristfälliga är vi överens. Det finns brister på många håll, det saknas bra behandlingsmetoder och uppsökande verksamhet. Det är en allvarlig brist, och den är mycket oroande. Av socialministerns svar framgår inte vad man skall göra åt detta, men vi är åtminstone överens om att situationen är allvarlig.

Socialministern säger att han inte känner igen sig i beskrivningen av en tilltagande repressiv anda. Det jag menar med repression är inte att det finns en mängd socialarbetare som vill vara poliser. Det är inte så jag menar. Jag arbetade själv som socialarbetare fram till dess att jag tog plats här i riksdagen, och jag har gjort det i 20 år. Den utveckling jag har sett inom socialtjänsten beror på flera olika saker. Men det är ett faktum att problemen över huvud taget har ökat.

Inom socialtjänstens område har de ekonomiska problemen ökat kraftigt i antal under 1980-talet, och den utvecklingen är inte avslutad än. Detta har gjort att arbetssituationen för socialarbetare har förändrats. Möjligheten att arbeta med ungdomar i utåtriktad verksamhet har minskat, eftersom man har en sådan arbetssituation som gör det omöjligt att prioritera den typen av verksamhet. I kombination med att staten har dragit in pengar från kommunerna har dessa haft snävare budgetar. Det finns över huvud taget ett strikt budgettänkande hos kommunerna, vilket också slår igenom på det här området. Allt detta gör att det ligger nära till hands med ökade kontroller inom socialtjänsten, eftersom det är den enda åtgärden man kan vidta. Detta är tendenser som har slagit igenom. ARA-projektet är inte det enda

exemplet, utan det har funnits andra projekt som också varit utsatta för kritik.

Det här projektet är ett exempel på att man ökar kontrollfunktionen, vilket enligt min uppfattning är just det man inte borde göra om man skall arbeta med ungdomar i förebyggande och öppen verksamhet. I ett sådant arbete måste man satsa alla resurser på att bygga upp ett förtroende och komma i samspråk med ungdomar, man måste finnas i ungdomsmiljöerna och göra saker tillsammans med dem. Att bygga upp ett hållbart förtroende är grunden för verksamheten, och det gör man inte genom att skapa den här typen av kontrollinstanser.

Socialministern tog i sitt svar upp att det utvecklats modeller för samarbete mellan socialarbetare, skola, fritidsverksamhet och polis i olika distrikt. I en del distrikt har man gjort detta bl.a. under förespegling att det förekommit narkotikamissbruk, vilket det inte alltid har gjort. Man har utvecklat ett sådant samarbete att man frångått en nödvändig sekretess mellan dessa myndigheter. Detta är verksamheter som jag antar att socialministern känner till, och de har blivit kraftigt kritiserade.

Ju mer man ökar dessa kontrollfunktioner, desto större blir misstänksamheten mot ungdomarna och svårigheterna att komma till rätta med de problem som vi är överens om finns i dag.

Jag vill slutligen säga att jag tycker det är litet konstigt att socialministern inte vill göra någon kommentar till ARA-projektet. Det är fler än jag som har reagerat, och frågan skall utredas av socialstyrelsen och JO. Uppgift står mot uppgift i frågan om man krävt att samtliga måste acceptera antabusbehandling och urinprovskontroller. Vad jag förstår har man gjort detta, men det är väl den frågan som skall utredas.

Det hade varit klädsamt om socialministern sagt: Är detta sant, och utredningarna kommer fram till att man krävt detta, då strider det mot intentionerna i socialtjänstlagstiftningen. Jag skulle mycket gärna vilja få den markeringen från socialministern, och jag hoppas att jag får den i socialministerns nästa inlägg.

Anf. 20 EVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vill understryka det Sven Hulterström sagt om vikten av att kommunerna är aktiva i kampen mot drogmissbruk. Det arbetet behöver bedrivas i samverkan mellan t.ex. socialtjänsten, polisen, skolan och inte minst de ungas föräldrar.

I Upplands Väsby kommun, där ARA-projektet bedrivs, har vi för många år sedan antagit ett handlingsprogram mot droger där just en sådan aktiv hållning är det grundläggande och i vilken vi understryker vikten av det förebyggande arbetet.

Metoderna för behandling av drogmissbruk utvecklas ständigt. Jag tycker att det är bra att en del kommuner prövar att ge allt fler behandlingsalternativ på hemmaplan. Det är nära familjen och kamrater som problemen ändå skall lösas, och det är där de unga i allmänhet skall fortsätta att leva.

De ungdomar det är fråga om i ARA-projektet har missbruksproblem, och projektet är just ett hemmaalternativ till behandlingshem och dylikt på annan ort. ARA-verksamheten innebär att 8–10 ungdomar per år bereds

möjligheten att lära sig restaurangarbete på ett av kommunens servicehus. När de är färdiga med behandlingsarbetet skall de komma ut på den öppna arbetsmarknaden. Ungdomarna får på detta sätt lära sig det som för många andra är självklara saker; att gå upp på morgonen, passa tider, uppträda på ett hyfsat sätt mot pensionärer och andra de möter i sitt arbete. Parallellt med restaurangarbetet arbetar man i projektet med ungdomarnas fritid och attityder till droger och kriminalitet. Allt detta sker naturligtvis i nära samarbete med föräldrarna och ungdomarna själva.

För mig är det självklart att verksamheten måste ske under kontrollerade former. Eftersom hela projektet syftar till att förändra ungdomarnas inställning till sitt missbruk är drogfrihet och nykterhet självklara krav. Därför används också urinprovstagning och antabus i verksamheten. Men det sker självfallet bara om det är befogat och i samverkan med föräldrar och de unga själva. De går in i ett behandlingsprogram med öppna ögon. Jag tror att de ser det som ett paket – ett paket som innehåller både krav och erbjudanden.

Den som bestämmer sig för att handla aktivt riskerar alltid att råka ut för kritik. Självfallet utsätter man sig också för risken att göra fel. Om man har gjort något sådant fel i det här fallet vet inte jag. Det utreds i annan ordning, och jag vill inte gissa vilket resultat man kommer fram till.

Men en sak är alldeles säker. Den som inte handlar kan begå minst lika stora fel. En passiv socialtjänst, som lämnar beskedet att man inget kan göra när människor söker vård, kan vara minst lika angelägen att debattera och inspektera som den som gör någonting. Att låta unga människor "vara i fred" med sitt missbruk, med hänvisning till deras personliga integritet, betyder ofta att man lämnar ungdomarna i sticket.

Till sist, herr talman, vill jag än en gång understryka att vi i Upplands Väsby är politiskt överens om ett handlingsprogram som kräver en aktiv hållning gentemot drogproblemen. Jag ser inte annat än att ARA-projektet ligger i linje med det handlingsprogrammet, och vi har följaktligen också varit politiskt överens om den saken. Jag tycker att det är ett bra exempel på det som ofta diskuteras i denna kammare, aktiv kamp mot drogmissbruket.

Anf. 21 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Det är riktigt att jag i interpellationssvaret beskrev vissa brister som finns i behandlingen och vården av unga människor som råkat ut för missbruksproblem. Gudrun Schyman undrar vad jag anser att man skall göra åt det. Vad jag anser är naturligtvis att man ute i kommunerna skall ta fasta på de uppslag om förbättringar i arbetsmetoder m.m. som finns, som bl.a. socialstyrelsen har utarbetat men som också utarbetats på eget initiativ ute i en del kommuner. Det kan utgöra grunden för andra kommuner att bygga upp en liknande verksamhet. Jag är naturligtvis på det klara med att detta kan ta tid. Men det är positivt att vissa kommuner tar initiativ till att utveckla verksamheten på det här området. Sedan får man hoppas att andra följer efter.

Jag är däremot mer främmande för att staten skall gå in med mer detaljerade direktiv till kommunerna om hur de skall arbeta. Där bör det finnas en relativt stor grad av frivillighet från kommun till kommun.

Kommunsverige är så olika att arbetsmetoderna med nödvändighet måste vara olika i olika delar av landet. Men jag hoppas naturligtvis, och vill gärna också aktivt medverka till det i den mån jag kan, att dessa brister skall byggas bort, genom att bättre arbetsmetoder utvecklas även i de kommuner där man hittills inte har gjort särskilt mycket.

Jag har inte fått intrycket och i det material som jag har till mitt förfogande finns ingen grund för att det som Gudrun Schyman kallar för kontrollfunktionerna och de repressiva tendenserna rent allmänt skulle ha ökat inom socialtjänsten. Finns det en sådan dokumentation bör den fram på bordet, men jag kan inte påstå att jag har underlag för att beskriva utvecklingen på det sättet. Jag har klart för mig att arbetssituationen kan vara mycket besvärlig för socialarbetarna. Jag är också på det klara med att de ekonomiska problemen under en period har varit besvärliga även på kommunal nivå. Men jag tror inte att det har lett till att vi har fått någon allmän dragning mot en repressivitet i den sociala verksamheten. Jag kan inte inse att det finns underlag för ett sådant påstående.

Till sist hoppades Gudrun Schyman att jag ändå skulle kunna göra en mer konkret kommentar till ARA-projektet i Upplands Väsby. Delvis är det överflödigt efter Eva Johanssons inlägg, men jag måste nog ändå göra Gudrun Schyman besviken, för jag tycker att det är riktigt att avstå från att kommentera projektet till dess socialstyrelsen och JO har fått göra sin bedömning av hur arbetet har skötts. Rent allmänt kan jag naturligtvis säga att, om man använder sådana metoder som urinprovstagning bör det byggas på en frivillighet från den som skall lämna sådana prov. Olika påtryckningsmedel bör inte användas. På den punkten delar jag självfallet socialstyrelsens uppfattning. Men det enskilda fallet vill jag inte yttra mig om innan jag sett de utredningar som nu pågår.

Anf. 22 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag beklagar det. Jag tycker inte att det inlägg som vi lyssnade på före socialministerns ändrade sakfrågan ett dugg. Har man använt sig av den här typen av åtgärder så har man. Det är inte bra. Det strider mot socialtjänstens intentioner. Det är min absoluta övertygelse.

Sedan kan man säga att det är frivilligt. Visst kan man göra det. Men den frivilligheten är en chimär. Den bakas ihop med andra saker, som man skall få. För att få det goda, skall man utsätta sig för det där andra. Sedan kan man säga att det är frivilligt: Du kan hoppa av om du vill. Men den som gör det får ingenting. Det är det som är bristen i denna typ av paketlösningar, att det finns repressiva inslag.

Att kritisera detta är inte alls detsamma som att säga att vi skall ha en passiv socialtjänst. Jag är den första att vara aktiv motståndare mot en passiv socialtjänst. Jag tycker att den personliga integriteten och ett samarbete som bygger på förtroende måste vara grunden i allt socialt arbete, om man vill nå den önskade effekten, som är en förändring hos den person det gäller. Det handlar om att få en människa att börja fundera över sitt liv och ta sina krafter i anspråk av egen vilja, inte för att någon står och kontrollerar det man gör.

Det är möjligt, som socialministern säger, att staten inte skall ta initiativ i de här frågorna. Jag menar inte heller att socialministern skall gå ut och

diktera på vilket sätt arbetet skall utvecklas i kommunerna. Det jag skulle önska är att staten tog ett ansvar för att kommunerna fick det utrymme, bl.a. det ekonomiska utrymme, som behövs för att kunna utveckla nya verksamheter. Jag menar att situationen på socialbyråerna i dag i väldigt många kommuner är sådan att det utrymmet helt enkelt inte ges. Hur man skall kanalisera de pengar som måste tas fram, vill jag inte ge mig in på några förslag till direkta tekniska lösningar av. Men det är ett problem i dag att arbetsituationen ute på fältet många gånger inte tillåter att man på ett konstruktivt och nytänkande sätt kan ta sig an de mycket svåra och allvarliga problem som vi är överens om finns. Det vittnar också socialministerns redogörelse i interpellationssvaret om.

Många kommuner saknar program över huvud taget för verksamhet med den typ av ungdomsproblem som vi pratar om. Det är en mycket allvarlig brist, tycker jag. Det finns en handfallenhet. Man säger att det måste göras något åt detta, men att vi inte skall vara de som säger vad som skall göras. Sedan finns det inte något utrymme där insatserna borde göras. Frågan står stilla. Det oroar mig. För det handlar om de ungdomar som vi alla vill värna om.

Anf. 23 EVA JOHANSSON (s):

Herr talman! Gudrun Schyman diskuterar detta som om ett projekt av typen ARA skulle vara det enda alternativet en kommun har för de ungdomar som behöver hjälp mot ett drogmissbruk. Det är det naturligtvis inte. Det finns många olika behandlingsmetoder och alternativ att välja mellan.

I just ett sådant här projekt har drogfriheten varit ett mycket viktigt inslag i behandlingen. Då är det ganska självklart att hänsynen till hela gruppen kräver att den som går in i projektet också är med på den delen av behandlingen som innebär drogfrihet. Då måste man också vara överens om att underkasta sig den kontroll som detta innebär. Men självklart tvingas inga ungdomar in i ett sådant här projekt. Vill man inte vara med i ett sådant projekt, får det övervägas vilka andra metoder som återstår för att komma åt det som är det stora problemet, nämligen en ung människas drogmissbruk och en ung människas stora risker att misslyckas rejält med sitt liv.

Anf. 24 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! För att det inte efter Gudrun Schymans senaste inlägg skall kvarstå ett intryck av att hela socialtjänsten på det här området lider av något slags förlamande passivitet på grund av resursbrist, vill jag säga att det här på flera områden har skett satsningar under senare år även från statligt håll. Ett drygt hundratal olika projekt pågår som har stimulerats fram bl.a. genom statliga insatser. Det är alltså inte så att man inte satsar på det här området från statens sida. Även om kommunerna har ansvaret för att praktiskt genomföra verksamheten och skall ha frihet att välja i det avseendet, är det från statens sida meningen att den här typen av satsningar, där man försöker stimulera fram nya projekt, skall fortsätta. Dessutom – och det är möjligt att vi kommer in på det mera i samband med nästa interpellation – har vi förhandlingar med Kommun- och Landstingsförbunden just nu om stödet till

nissbrukarvården. Det kan naturligtvis också i det sammanhanget bli så att utvecklingen framöver påverkas som ett resultat av dessa förhandlingar.

Anf. 25 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag tror inte heller, Sven Hulterström, att det inte pågår någonting någonstans. Jag vet att det gör det, eftersom jag själv arbetar inom området. Men det är ändå så som det står i interpellationssvaret – jag antar att det är sant – att två tredjedelar av landets kommuner fortfarande saknar särskilda ungdomsprogram och att socialtjänsten saknar tillräckligt utvecklade öppenvårdsinsatser för utsatta ungdomar. Det står som sagt i interpellationssvaret, och jag antar att det är en riktig beskrivning. Jag menar att det är oroväckande. Vi är säkert överens om det, så vi behöver inte tvista om det.

Sedan är det kanske en större ekonomisk-politisk diskussion att föra om var pengarna finns och hur de skall föras över till dem som verkligen behöver hjälp. Jag anser att stora pengar skulle behövas till vård- och omsorgssektorn över huvud taget, men det finns inte någon majoritet i den här kammaren för att dirigera pengarna på det sätt som vi anser att man skall göra. Men den diskussionen kan vi kanske inte ta nu.

Till Eva Johansson skulle jag vilja säga att jag tycker det blir ett väldigt konstigt sätt att tala om solidaritet, om solidariteten med varandra går ut på att man skall lämna urinprov och äta antabus. Då tycker jag att man har missuppfattat vad solidaritet är för någonting.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellationerna 1988/89:217 och 218 om vården av missbrukare

Anf. 26 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Gudrun Schyman har ställt följande frågor till mig vad gäller tvångsvård av missbrukare med stöd av LVM:

1. Är socialministern beredd att ta initiativ till en omprövning av LVM?
2. Hur tolkar socialministern resultaten av den citerade undersökningen?
3. Vilka åtgärder tänker socialministern vidta för att förbättra personalläget inom LVM-vården?

Gudrun Schyman har också frågat mig om vad jag tänker vidta för åtgärder för att komma till rätta med problemet med lokala opinioner mot lokalisering av behandlingshem. Jag besvarar dessa två interpellationer i ett sammanhang.

Den ursprungliga lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) trädde i kraft den 1 januari 1982 och utgjorde en kompletterande reglering inom ramen för den då genomförda socialtjänstreformen.

Från den 1 januari 1989 gäller LVM (SFS 1988:870), som innehåller ett flertal betydelsefulla förändringar. Lagen ger nu ökad möjlighet till ingripande på ett tidigt stadium av ett tungt missbruk. Likaså har lagens karaktär av motivationslag förstärkts. Detta har markerats i en särskild paragraf. Den

kommunala socialtjänstens ansvar för klienten under och efter vård med stöd av lagen har förtydligats och fått en mer förpliktigande form. Dessutom har den längsta möjliga vårdtiden förlängts från fyra till sex månader. Under vårdtiden ger lagen möjlighet till vård i annan form. Vården behöver inte hela tiden äga rum vid ett LVM-hem, utan kan också avse andra vårdinsatser utifrån en individuell vårdplan.

Den undersökning som frågeställaren hänvisar till innehåller en kartläggning och uppföljning av samtliga de 152 LVM-vårdade narkomaner som vistades vid LVM-hemmet Serafen i Stockholm under åren 1986–1988. Bl.a. bekräftas här den bild av social utslagning och överdödighet i gruppen tunga narkotikamissbrukare som redovisats i socialberedningens betänkande Missbrukarna, Socialtjänsten, Tvånget (SOU 1987:22).

De svårigheter som LVM-hemmet Serafen ställdes inför har varit kända under lång tid. Den regionala tillsynsmyndigheten – länsstyrelsen i Stockholms län – pekade på ett flertal allvarliga brister vid verksamheten redan under hösten 1986. Anmärkningarna var så allvarliga att länsstyrelsen kontaktade socialstyrelsens verksamhetsledning.

De kontakter som sedan socialstyrelsen och länsstyrelsen tog med Stockholms stad ledde fram till att Stockholm fattade beslut om att omgående inrätta LVM-hemmen Rålambshov och Salberga.

LVM-hemmet Serafen stängdes i juni 1988. Den undersökning som Gudrun Schyman hänvisar till redovisar sålunda endast erfarenheterna från detta enda LVM-hem. Det bör understrykas att det var en svår arbetsuppgift som Serafenhemmet ställdes inför, eftersom det var det första LVM-hemmet i landet som uteslutande tog emot narkotikamissbrukare. Den ursprungliga personalen saknade i många fall nödvändig erfarenhet och utbildning.

Personalrekryteringen till LVM-hemmen har i vissa fall visat sig vara förknippad med stora svårigheter. Särskilda lönetillägg liksom utbildning och vidareutbildning av personal har uppfattats som någonting attraktivt. I detta sammanhang bör nämnas att socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att undersöka hur fortbildning och handledning av personal inom narkomanvården bör bedrivas. Vissa vårdhögskolor och även några av Kommunförbundets länsavdelningar är redan i färd med att förmedla eller projektera sådan utbildning.

Gudrun Schyman uppger vidare att efterfrågan på platser vid LVM-hem uppvisat en kraftig ökning efter den nya lagens ikraftträdande vid årsskiftet. En undersökning som utförts av socialstyrelsen visar att det totala antalet LVM-ärenden som anhängiggjorts vid länsstyrelserna har ökat med omkring 10 % under första kvartalet 1989 jämfört med motsvarande period förra året. Hur stor ökningen av antalet LVM-domar kan ha varit är det ännu för tidigt att yttra sig om. Under samma period ökade antalet omedelbara omhändertaganden med 35 % från föregående år som en följd av att socialnämnderna i den nya lagen getts befogenhet att fatta sådana beslut.

Enligt rapporter som nått mig från bl.a. länsstyrelsen i Stockholms län är situationen inom länet alltför långt ifrån tillfredsställande. Enligt uppgift från månadsskiftet april-maj i år gick ett tjugotal domar och ett mindre antal omedelbara omhändertaganden inte att verkställa på grund av platsbrist vid de LVM-hem som har Stockholm som upptagningsområde. Denna situation

bedömer jag som ytterst allvarlig, då den hotar att sätta gällande lagstiftning ur spel.

Jag vill här påminna om att riksdagen, på regeringens förslag, har beslutat att ställa ett särskilt statsbidrag om 35 milj. kr. per år till socialstyrelsens förfogande för att utveckla LVM-vården av narkotikamissbrukare. Bidraget är förknippat med vissa kvalitetskrav. Intresserade huvudmän måste bl.a. kunna visa att det aktuella LVM-hemmet ingår i en väl planerad vårdkedja och har en kvalificerad personal, som kontinuerligt erbjuds handledning och utbildning. Den planerade verksamheten bör vidare utgöra en mindre enhet och ha nära samverkan med hälso- och sjukvården, i första hand psykiatrin.

Genom det särskilda statsbidraget förväntas omkring 100 platser ha tillskapats före utgången av nästa budgetår vid LVM-hem för särskild tillsyn.

Enligt Gudrun Schyman är kombinationen tvång-behandling en omöjlighet. Jag delar inte den uppfattningen. Men jag vill understryka att avsikten med LVM inte är att tvångsvården i sig skall leda fram till ett drogfritt liv för den det berör. Snarare skall LVM ses som det instrument som gör det möjligt att få en drogfri dialog med missbrukaren, så att personalen får en chans att motivera honom till fortsatt vård efter LVM-vården.

Vi vet ännu inte tillräckligt om den nya lagens effekter. Men vi vet att LVM i många fall har garanterat enskilda missbrukares överlevnad. Likaså har ett stort antal missbrukare – när en LVM-utredning vid länsstyrelsen blivit aktuell – fattat det avgörande beslutet att söka den nödvändiga vården under frivilliga former.

Att möjligheten till vårdtvång mot vuxna missbrukare kvarstår i vår lagstiftning som ett komplement till annan social lagstiftning ser jag som en självklarhet. Det är inte min uppfattning att vad Gudrun Schyman kallar "auktoritetsbetonade synsätt" därigenom får ett ökat spelrum. Snarare måste en sådan lagstiftning ses som ett uttryck för samhällets yttersta ansvar när det gäller våra tyngsta och mest utslagna missbrukare.

Beträffande problemet med lokala opinioner som omöjliggör inrättande av behandlingshem vill jag säga följande.

Det är alldeles riktigt att lokala opinioner inte sällan har förordat eller förhindrat en etablering av behandlingshem för narkotikamissbrukare. Jag håller med Gudrun Schyman om att detta är ett stort och allvarligt problem. Inte minst har det visat sig vid utbyggnaden av LVM-vården.

Motståndet bygger ofta på fördomar eller på missförstånd av olika slag. Jag ser det som en angelägen pedagogisk uppgift för politiker ur alla partier att förklara för de lokala opinionerna att det är nödvändigt att starta nya behandlingshem, om missbrukarna skall kunna få den vård som alla är överens om att de behöver.

Jag vet att problemet vid flera tillfällen har diskuterats inom aids-delegationen och dess referensgrupper. Dessa diskussioner har bl.a. lett till att en särskild grupp kommer att bildas som närmare skall arbeta med denna fråga med syfte att engagera lokala politiker och organisationer i arbetet att etablera behandlingshem. Jag tror att detta arbete skall bidra till att förbättra situationen.

Anf. 27 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag skall börja med att tacka för svaret.

Den sista delen av svaret handlade om vad man gör åt problemet att lokala opinioner stoppar de nödvändiga utbyggnaderna av behandlingshem. Jag tycker att det är bra att det nu har uppmärksammats också på centralt håll och att man har kommit i gång med diskussioner om vad som bör göras.

Jag tror – precis som Sven Hulterström – att det är bra att man drar in lokala politiker, så att de blir mer insatta i vad det innebär att ha ett behandlingshem: Det medför att man faktiskt får både kunskaper och resurser till sin region snarare än tvärtom. Därigenom kan man kanske få folk att förstå att det inte handlar om att värdet på deras villor sjunker, att deras barn kommer att bli förstörda eller vad det nu är för argument man brukar anföra. Det är en positiv utveckling att detta kommit så högt upp i hierarkin att man nu vill göra någonting.

Det stora problemet, tycker jag, i den här diskussionen är vår mycket olika syn på vad LVM är och vad LVM skall vara bra för.

Ett annat problem är att jag tycker att socialministern negligerar den utredning som jag har refererat till. Det heter i interpellationssvaret: "Den undersökning som Gudrun Schyman hänvisar till redovisar sålunda endast erfarenheterna från detta enda LVM-hem."

Nu är det så att detta enda LVM-hem stod för avgiftningen av samtliga narkomaner i Stockholm under den här perioden, även av dem som sedan gick vidare till de andra behandlingshemmen. Det gör den här undersökningen unik, Sven Hulterström. Det gör den så unik att den nu har fått internationell uppmärksamhet och att undersökningsledaren skall fara över till USA för att redovisa den på en stor kongress. Aldrig tidigare har man i en undersökning kunnat samla samtliga narkotikamissbrukare – det kanske finns en, två eller tre narkotikamissbrukare i Stockholm som inte passerade detta LVM-hem. Det är därför man kan dra så generella slutsatser av undersökningen och av vad som har hänt med dem som har genomgått behandlingen.

Därför är det alarmerande när man konstaterar att man kanske skulle överväga om LVM-vården är bra eller inte. Man kanske skall överväga om man över huvud taget skall satsa på en utbyggnad av den, när man ser vilka resultat som har uppnåtts. Man borde i varje fall allvarligt betänka vart man är på väg.

Det allvarliga är också, Sven Hulterström, den ökade dödligheten i den grupp som varit föremål för behandlingen. Det finns i dag en internationell diskussion där man ställer frågan – och det är mycket allvarligt – om den kanske i själva verket t.o.m. påskyndar den processen. Man talar om samhällets kontrollskador, när man ser att överdödligheten i den grupp som varit inblandad i LVM-vården är så hög.

Därför tycker jag inte att man skall avfärda undersökningsresultatet genom att säga att det bara gäller ett enda behandlingshem. Det har alltså en allmängiltighet som vida överstiger det. Jag tycker att vi måste ta misstankarna om att LVM-vården kanske inte fungerar på allvar. Det är därför jag har tagit upp frågan.

Socialministern och jag har olika syn på det här. Jag är inte motståndare till

tvångsvård i vissa situationer. Den gamla LVM-lagen hade många brister, men den hade karaktären av akutlag. Problemet när man utökade den möjliga vårdtiden enligt LVM från fyra till sex månader är att man då också fick in inledningen av vården i den tid som omfattas av lagen. Enligt mitt sätt att se är det omöjligt att kombinera vård och tvång; det går inte att få en människa att gå in i ett förändringsarbete under tvång.

Det kan behövas en period av avgiftning eller av drogfrihet då man kan försöka att motivera till vård, men sedan måste missbrukaren fritt få välja om han eller hon vill gå in i en behandling eller inte; behandlingen stupar annars på detta. Det är bl.a. därför som personalsituationen inom det här området är så svår – många uppfattar det som en omöjlighet att arbeta med de dubbla budskapen: å ena sidan tvång, å andra sidan vård och behandling. Det är en hopplös uppgift.

Jag kan inte hålla med när socialministern säger att det här handlar om samhällets yttersta ansvar. Konsekvensen av ett sådant resonemang måste vara att samhällets ansvar ökade i och med att vårdtiden enligt lagen förlängdes från fyra till sex månader. Konsekvensen av det i sin tur måste bli att om vi ökar vårdtiden med ytterligare två månader har vi ökat vårt ansvar.

Resultatet av de undersökningar som görs nu på de andra behandlingshemmen i Stockholm kommer kanske att bli att man säger: Vi har för litet tid; det är vad det handlar om. Följden av det blir då att man gör om lagstiftningen till att omfatta en ännu längre period. Då ökar kontrollfunktionerna – jag kommer tillbaka till detta; det finns en repressiv tendens, också i det här sammanhanget.

Anf. 28 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Det faktum att jag påpekar att det trots allt är ett begränsat urval som ligger till grund för den undersökning som har gjorts på Serafen innebär – den rör bara ett enda behandlingshem – inte i och för sig någon nedvärdering av den.

Jag vill poängtera – jag understryker det nu igen – att det, alldeles oavsett vad man tycker om den undersökningen, är alldeles för tidigt att dra slutsatser av den när det gäller LVM-lagstiftningen. Den ändrades, genom riksdagsbeslut förra året, så sent som den 1 januari i år. Det kan inte finnas förutsättningar att börja omvärdera förra årets riksdagsbeslut innan förändringen varit i kraft ens ett halvår. Man kan inte heller göra det på grundval av en verksamhet som ligger flera år tillbaka i tiden och som tydligen alla inblandade till sist var överens om måste upphöra – av olika skäl.

När Gudrun Schyman för resonemanget vidare och ifrågasätter LVM som sådan, bl.a. med argument från den undersökningen, tror jag att hon gör en koppling som det inte finns förutsättningar att göra. LVM i sin nya form måste vara i kraft en längre period innan man kan göra någon utvärdering av den.

Tvångsinslagen är ju inte förstahandsalternativ i det här sammanhanget. Det framgår klart av riksdagens beslut och motiveringarna till dem att det är ett sistahandsalternativ, som skall användas bara när man inte ser någon annan utväg. Här har Gudrun Schyman en annan uppfattning, förstår jag, än den breda riksdagsmajoritet som ställde sig bakom förra årets beslut. Det

fanns i den debatten även företrädare för den uppfattning som Gudrun Schyman har. Men det blev en bred majoritet för den nuvarande lagstiftningen, och jag menar att det inte på ett bra tag ännu kan vara dags att göra någon utvärdering av det beslutet.

För egen del känner jag mig övertygad om att det var ett riktigt beslut; det fordras bättre tid, och det fordras bättre förutsättningar än vad vi har haft under en period för samhället att ingripa när människor med allvarliga missbruksproblem inte själva kan ta sig ur sin situation. Men det diskuterades så mycket i det sammanhanget att vi kanske inte behöver föra en förnyad debatt om det. Jag bara konstaterar att vi har delade meningar om det.

Anf. 29 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Jag får göra samma konstaterande: Vi har delade meningar. Jag tycker ändå inte att det är oförsvarligt att göra den här kopplingen. Den utredning som gjorts i Stockholm visar på ett totalt fiasko för LVM-vården. Vården är dyr på många sätt. För samhället kostar den mycket pengar, och den är dyr för de människor som kommer ut efter LVM-vården och går tillbaka till fortsatt missbruk och har en överdödlighet som är uppseendeväckande. Den här typen av verksamhet är dyr för många.

Om man konstaterar att detta var fel redan från början och man ändå utökar denna vård med ytterligare två månader, vad är det då som säger att den nya lagstiftningen och vården i den nya formen skulle så dramatiskt förändra LVM-vårdens innehåll, att det finns anledning att avvakta utvecklingen, när man redan nu ser vartåt det lutar? Det tycker jag är mycket konstigt. Det finns ingenting i den förändrade LVM-vården som talar för att vi skulle få den utveckling som Sven Hulterström vill ha.

Jag anser att situationen är så pass alarmerande att man måste reagera. Jag vet att man fortsätter med en utvärdering av de andra LVM-hemmen i Stockholm, och resultaten av den utvärderingen lär väl komma snart. Hittills finns det emellertid, såvitt jag förstår, ingenting som tyder på att det kommer att se bättre ut. Efter vad jag förstått kommer det att bli endast marginella skillnader. Då förstår jag inte vad det är som motiverar en fortsättning.

Sven Hulterström säger att det är tiden det handlar om. Men det är ju en tvångsvård. Hur går det till när en människa förändrar sitt liv? Hur många människor förändrar sitt liv under tvång, Sven Hulterström? Jag känner ingen som gjort det, och ändå har jag under 20 år varit socialarbetare. Jag känner ingen som under tvång har förändrat sin livsföring och sitt liv.

Anf. 30 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Lika litet som man på grundval av den inställning som Gudrun Schyman har och på grundval av den undersökning som hon åberopar redan nu kan säga att de förändringar som riksdagen fattade beslut om förra året var felaktiga och att vi därför nu bör göra förändringar igen, lika litet kan man säga att förändringarna har lett till åsyftat resultat. Inte heller om det kan man ha någon bestämd mening efter så kort tid. Vi känner till motiven för riksdagens beslut, och jag har mycket lätt att ansluta mig till dessa. Vilka förbättringar vi kan uppnå måste alltså bedömas i ett längre tidsperspektiv.

Det finns undersökningar som pekar i en annan riktning än den som Gudrun Schyman talar om. Man har gjort en undersökning vid LVM-hemmet i Rålambshov. Den omfattar samtliga inskrivna klienter under tiden november 1987 till årsskiftet 1988-1989. Den undersökningen visar att 43 % av klienterna fanns kvar i annan behandling efter LVM-vårdens avslutande. Undersökningen visar också att 11 % av klienterna hade en fungerande kontakt med sin socialsekreterare i resp. socialbyrå. Det innebär att sammantaget över 50 % i den här aktuella gruppen uppenbarligen har fått sina levnadsomständigheter avsevärt förbättrade. De fortsätter med denna typ av kontakter och vård efter LVM-tidens utgång. Att använda detta instrument är alltså uppenbarligen inte alldeles så hopplöst som Gudrun Schyman anser. Och, som sagt, jag tycker framför allt att vi behöver avsevärt längre tid för att pröva hur de senaste lagändringarna faller ut i praktiken innan vi kan fälla några slutomdömen.

Anf. 31 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Vi vet att det finns klienter som går in i annan behandling efter LVM-behandlingen. Men det motsäger inte på något sätt siffrorna i den undersökning som jag haft som underlag för min interpellation. Vad hade hänt med dessa människor om de fått annan behandling än denna LVM-behandling? Vad är det som säger att de inte hade fortsatt med behandlingen utan denna sväng via LVM-hemmet? Detta är spekulationer, och det är inte säkert att de samband som Sven Hulterström talar om finns. Vad Sven Hulterström säger är inte mer trovärdigt än det jag säger. Man kan diskutera varför människor gör vissa val i sitt liv. Jag tycker att den centrala frågan kvarstår: Hur många människor är det som förändrar sitt liv under tvång? Man kan ställa den frågan med anledning av att Sven Hulterström motiverar denna lag med att man skall rädda liv och ge människor möjlighet att förändra sin livsföring. Man måste då ställa frågan: Gör de det under tvång? Mitt svar är nej, Sven Hulterströms är tydligen ja. Det fanns en majoritet i riksdagen för detta beslut, men vpk var emot det av de skäl jag här redovisat. De uppgifter som hittills kommit fram tyder på att det var vi som hade rätt.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1988/89:223 om ökade resurser till statens institut för psykosocial miljömedicin

Anf. 32 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Ulla Tillander har frågat mig när och på vilket sätt regeringen avser ge IPM de resurser som krävs för det fortsatta arbetet på det psykosociala arbetsmiljöområdet.

En huvuduppgift för institutet för psykosocial miljömedicin (IPM) är att genom forskning och kartläggning biträda myndigheter och andra organ, som arbetar med hälso-, sociala miljö- och arbetsmiljöfrågor. IPM har en viktig uppgift att fylla på det här området.

IPM har i budgetpropositionen föreslagits tilldelning av medel efter

sedvanlig budgetberedning. Socialutskottet har sedan i sitt betänkande om vissa anslag till hälso- och sjukvård m.m. (1988/89:SoU16) tillstyrkt regeringens förslag i budgetpropositionen om medelsanvisning till IPM för budgetåret 1989/90. Riksdagen har följt utskottets förslag.

Nu säger Ulla Tillander i sin interpellation att riksdagen nyligen i ett tillkännagivande för regeringen betonat vikten av insatser från IPM för arbetsmiljökommissionens fortsatta arbete. Ulla Tillander vill ha besked om när och på vilket sätt regeringen tänker se till att IPM får ökade resurser för detta ändamål.

Jag kan inte, som Ulla Tillander gör, av riksdagens beslut på grundval av utskottets betänkande utläsa att IPM bör tillföras medel för att biträda arbetsmiljökommissionen.

Vad utskottet i själva verket säger är att det "erinrar om den nyligen tillsatta arbetsmiljökommissionen och dess behov av underlag för sitt arbete. Utskottet förutsätter att IPM kan bidra med värdefulla erfarenheter till kommissionens fortsatta arbete". Utskottet säger också att man gör bedömningen att "IPM, om institutet även fortsättningsvis skall kunna fullgöra sina viktiga uppgifter på ett effektivt sätt och motsvara de ambitioner som angavs vid institutets tillkomst, behöver tillföras ytterligare resurser. Regeringen bör överväga på vilket sätt en sådan förstärkning lämpligen bör ske och snarast återkomma med förslag till riksdagen."

Frågan om resursförstärkning till IPM för kommande budgetår får tas upp i samband med sedvanlig budgetberedning.

När det gäller IPM:s bidrag till arbetsmiljökommissionens fortsatta arbete konstaterar jag att regeringen har gett arbetsmiljökommissionen uppdraget att lägga fram förslag till åtgärder för att ändra sådana arbetsförhållanden som skapar skador och ohälsa. Arbetsmiljökommissionen får, enligt sina direktiv, inom givna ramar bestämma om sina arbetsformer, exempelvis om regionala eller andra specialgrupper bör inrättas för särskilda frågor eller uppgifter. Sådana specialgrupper, experter och motsvarande bör enligt direktiven i förekommande fall kunna anlitas för en begränsad tid. Det är följaktligen kommissionens sak att avgöra om man har behov av externa resurser och vem eller vilka man vill anlita för en arbetsuppgift.

Anf. 33 ULLA TILLANDER (c):

Fru talman! Jag vill tacka statsrådet för svaret på min interpellation.

Institutet för psykosocial miljömedicin, IPM, inrättades 1980. För IPM:s mycket omfattande uppgifter har institutet sedan sin tillkomst förfogat över bara åtta och en halv tjänster.

I sin anslagsframställning till regeringen för budgetåret 1989/90 redovisar IPM sin verksamhet, och den är mycket imponerande. I ett betänkande från socialutskottet redan förra våren framhölls att kunskapen om den psykosociala miljöns inverkan på hälsa och välbefinnande behöver utvecklas och att IPM med sin verksamhet har en viktig uppgift att fylla på detta område. Utskottet hänvisar också till den utvärdering som en extern sakkunniggrupp gjort under ledning av förre LO-ordföranden Gunnar Nilsson. Verksamheten var enligt gruppen imponerande såväl kvantitativt som kvalitativt.

Sakkunniggruppen konstaterade att IPM:s arbete åtnjöt ett stort interna-

tionellt anseende och var en av världens ledande inom sitt område. Det som IPM begärde bedömdes vara en mycket god investering.

Samtliga tre stora arbetstagarorganisationer – LO, TCO och SACO – har vid flera tillfällen anslutit sig till den här uppfattningen. Till de viktigaste mottagarna av IPM:s tjänster hör också den fackliga rörelsen i vårt land. I direktiven till arbetsmiljökommissionen framhålls särskilt betydelsen av insatser för att åtgärda inte bara lätt identifierade skador eller sjukdomar utan även sådana som sammanhänger med arbetets organisation och psykiskt påfrestande inslag i arbetet, alltså den psykosociala arbetsmiljön.

I ett beslut fattat av riksdagen så sent som i april i år framhålls i betänkandet från socialutskottet följande: "Utskottet delar bedömningarna i motionerna om att IPM gör ett angeläget arbete. Utskottet erinrar om den nyligen tillsatta arbetsmiljökommissionen och dess behov av underlag för sitt arbete. Utskottet förutsätter att IPM kan bidra med värdefulla erfarenheter till kommissionens fortsatta arbete. Utskottet delar också bedömningen att IPM, om institutet även fortsättningsvis skall kunna fullgöra sina viktiga uppgifter på ett effektivt sätt och motsvara de ambitioner som angavs vid institutets tillkomst, behöver tillföras ytterligare resurser. Regeringen bör överväga på vilket sätt en sådan förstärkning lämpligen bör ske och snarast återkomma med förslag till riksdagen." Man säger vidare att vad utskottet har anfört med anledning av motionerna från folkpartiet, socialdemokraterna, moderaterna och centerpartiet bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Statsrådet säger i svaret att frågan om en förstärkning av IPM:s resurser för kommande budgetår får tas upp i samband med den sedvanliga budgetberedningen. Utgångspunkten i riksdagsbeslutet är för det första, att de ambitioner som angavs vid institutets tillkomst vad gäller dess uppgifter skall kunna fullföljas också i fortsättningen. Detta är utskottets uppfattning. Det måste också vara regeringens uppfattning, för någon annan har inte framkommit. Utskottet säger vidare för det andra, att för att dessa uppgifter på ett effektivt sätt skall kunna fullföljas bör regeringen överväga på vilket sätt en sådan förstärkning lämpligen bör ske. Utskottet säger för det tredje att regeringen snarast bör återkomma med förslag till riksdagen. För det fjärde bör riksdagen som sin mening ge regeringen detta till känna.

Nyckelmeningarna är alltså:

IPM bör kunna fullgöra sina viktiga uppgifter. För detta behövs ytterligare resurser.

Regeringen bör överväga på vilket sätt en sådan förstärkning skall kunna ske.

Regeringen bör snarast återkomma i frågan.

Riksdagen ger denna sin mening regeringen till känna.

Klarare och mer logiskt kan det knappast sägas. Riksdagens beslut handlar om ytterligare resurser för en förstärkning av IPM. Vad IPM i dag står inför är faktiskt en nedskärning. Detta är en ambitionsnivå som ligger två nivåer lägre än den som socialutskottet avsåg. Om ingenting görs måste man skära ner antalet tjänster, vilket innebär en försvagning och inte en förstärkning. Det första steget måste ändå vara att bibehålla den nuvarande personella styrkan. Det skulle innebära status quo, ett bibehållande av nuvarande nivå.

Socialutskottet talar om en förstärkning; det är ytterligare ett steg uppåt.

Min blygsamma ambition just nu är att åtminstone förhindra en nedskärning av en och en halv tjänster av åtta och en halv befintliga tjänster. Detta skulle innebära en nedskärning motsvarande inte mindre än 15–16 %. Därför vill jag fråga socialministern om han är beredd att förhindra en försvagning av de personella resurserna – vilket kommer att bli följderna om ingenting görs – och i stället bidra till en förbättring av resurserna.

Anf. 34 BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! IPM har alltsedan starten 1980 dragits med ekonomiska bekymmer. Bekymren har ökat i omfattning under årens lopp, mycket beroende på att personalen trivs så bra, den slutar inte. Därför har man ett löneläge som inte stämmer med den standard man använder vid budgetberäkningarna. Vad IPM nu står inför är att tvingas säga upp personal motsvarande en och en halv tjänster därför att de resurser IPM har tilldelats inte räcker under hela året.

Ulla Tillander har väldigt väl redogjort för IPM:s värdefulla insatser. Alla som tar IPM:s tjänster i bruk och har tagit del av deras resultat har unisont uttalat att IPM utför en högklassig forskning som direkt kommer hälso- och sjukvården till del.

Det vi i dag diskuterar är kanske vad man lägger in i ordet snarast. När vi i socialutskottet behandlade IPM:s budget menade vi med "snarast" att man från regeringens sida skulle komma med förslag om hur man skulle hantera situationen så att man på IPM därmed skulle slippa säga upp personal. Det är ju trist om man nu måste säga upp personal och sedan, när regeringen har kommit fram till vilka resurser IPM är i behov av, behöver leta efter ny personal. Min undran är om de anställda på IPM under det kommande året, medan regeringen funderar över innehållet i budgetpropositionen, kan få en försäkran om att de kan arbeta i lugn och ro och att det inte blir nödvändigt att säga upp personal. En sådan åtgärd skulle enligt min mening vara utomordentligt olycklig i detta skede.

Anf. 35 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! Förberedelserna för den budgetbehandling som har pågått i riksdagen under våren har skett före min tid på socialdepartementet. Såvitt jag kan förstå har IPM i och med årets budgetarbete och inte behandlats med någon särskilt kärv attityd, snarare tvärtom. Det har funnits olika besparingsbeting utlagda på de statliga myndigheterna, och detta har även gällt för socialdepartementets verksamhetsområde. Myndigheterna har haft ett s.k. huvudförslag som innebär att man skall göra rationaliseringar motsvarande 2 % av budgeten för verksamheten. IPM tillhör de myndigheter som har varit undantagna från detta huvudförslag och har således relativt sett haft en favoriserad ställning i jämförelse med många andra myndigheter. Jag vill understryka detta för att man inte skall få intrycket att regeringen särskilt har begränsat IPM:s verksamhet. Jag har tvärtom framhållit i interpellationssvaret att regeringen bedömer IPM:s verksamhet som viktig. På den punkten är vi således överens.

Frågan är alltså vad riksdagen har uttalat och på vilket sätt man skall gå

vidare. Riksdagen har ställt sig bakom regeringens budgetförslag. Riksdagen har sedan gjort vissa uttalanden som här har refererats. Om riksdagen, och då i första hand socialutskottet, verkligen hade ansett att IPM borde få en förstärkning av resurserna nu, omgående, då hade utskottet kunnat besluta om det. Den typen av beslut har tagits i vissa andra ärenden. Jag har uppfattat utskottsbeslutet så, att man ställer sig bakom regeringens förslag för nästa års budget. Men man uttalar att inför framtiden är denna verksamhet så värdefull att regeringen bör överväga en förstärkning av IPM:s resurser. Detta får vi göra i budgetarbetet nästa år på sedvanligt sätt.

Jag vill ytterligare en gång understryka, att om arbetsmiljökommissionen anser att man vill utnyttja IPM är det kommissionens sak att ta upp den frågan. Man kan begära extra resurser om det anses nödvändigt, eller man kan använda sina egna resurser på ett sådant sätt att man kan utnyttja IPM:s tjänster. Vi kan inte ha någon annan ordning än att det är arbetsmiljökommissionen som bedömer vad som skall göras och vem som skall göra det. Varken riksdag eller regering kan besluta om detta eller ge anvisningar åt kommissionen i den frågan.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 36 BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! Små myndigheter har bekymmer vad gäller att uppnå en tvåprocentig rationalisering av verksamheten, det är allmänt känt. Man har så att säga inget att ta av.

När det gäller IPM är vi alla överens om att förstärkningen av dess resurser är nödvändig och det blir naturligt att återkomma till den frågan i samband med budgetpropositionen. Vad det nu handlar om är den personal som finns vid IPM, och huruvida denna skall sägas upp eller inte. Det som ligger bakom det faktum att pengarna inte räcker är att löneläget för IPM, på grund av att personalen trivs där, ligger högre än den standard efter vilken man beräknar löner. Jag skulle vilja höra från socialministern att man under mellantiden, när man tar fram förstärkningar, inte skall behöva säga upp personal. Det vore oerhört olyckligt. Jag vill ha svar på om personalen skall sägas upp eller inte.

Anf. 37 ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Är statsrådet, mot bakgrund av det som har sagts i svaren, medveten om att IPM står inför akuta problem? Det finns ingenting i svaren som ens antyder om man i regeringen är medveten om den svåra ekonomiska situation som IPM befinner sig i.

Om IPM inte får ytterligare resurser, måste minst en och en halv av de totalt åtta och en halv tjänsterna varslas om uppsägning fr.o.m. den 1 juli 1989 – som har sagts tidigare av både Barbro Westerholm och mig. Inom IPM råder det nu en mycket stor osäkerhet, trots att riksdagen vid upprepade tillfällen har gjort kraftfulla uttalanden om behovet av resursförstärkning. Om IPM skall fortsätta det arbete som riksdagen har uttalat sig för, måste IPM åtminstone få någon form av signal eller besked om en resursförstärk-

ning. Även Barbro Westerholm efterlyste detta. Åtminstone skall IPM få de 330 000 kr. som behövs för att ingen skall behöva avskedas.

De akuta problem som IPM nu står inför måste helt enkelt lösas. Skall man gå den ordinarie vägen kan naturligtvis pengarna anslås antingen i budgetpropositionen 1990 eller i den forskningsproposition som är aviserad till början av 1990.

Är statsrådet beredd att på något sätt medverka till att skingra den oro som nu råder inom institutet? Kan statsrådet tänka ut någon väg att gå för att skingra osäkerheten och garantera att IPM får pengar så att man slipper varsla om uppsägning eller avskeda någon?

Anf. 38 Socialminister SVEN HULTERSTRÖM:

Herr talman! IPM:s betydelse framhålls här så oerhört starkt. En fråga som man då kan ställa sig är, om inte institutet kan få uppdrag även från annat håll inom institutets verksamhetsområde. Jag vet inte om de möjligheterna har prövats när det gäller t.ex. forskningsanslag för att klara de mera akuta problemen.

Vi kan inte gärna från regeringens sida gå ut till våra myndigheter, även om det inte är en så stor myndighet, och säga att de skall överskrida de anslagsramar som riksdagen har fattat beslut om i nästan samma andetag som besluten faktiskt har fattats. Här har alltså riksdagen gjort uttalanden om framtiden, men icke bifallit någon höjning av anslagsramarna utöver vad regeringen tidigare har föreslagit. Jag uppfattar det inte som något annat än att riksdagen ställer sig bakom regeringens budgetförslag. Vi får senare överväga hur det skall bli framöver.

Om det pågår en diskussion inom arbetsmiljökommissionen om att man där behöver förstärkta resurser, bör det ge möjlighet för IPM att behålla och kanske t.o.m. vidga sina arbetsuppgifter.

Anf. 39 BARBRO WESTERHOLM (fp):

Herr talman! Socialministern föreslår att man skall söka pengar ur andra källor. Det gör man redan. Men det är mycket viktigt att det finns en basresurs för en sådan verksamhet så att verksamheten inte styrs för mycket utifrån. Institutet skall ha en frihet att ta sig an de problem som vi från samhällets sida önskar att de skall tackla.

Socialministern kryper undan sitt ansvar för en institution där man arbetar så seriöst, lojalt och med så goda resultat. Det handlar om hur vi tolkar ordet snarast. I den diskussion som har förts i socialutskottet betyder snarast mycket snart.

När det gäller tillskott till verksamheten, utöver att finansiera basverksamheten, är det rimligt att framföra det i anslagsframställningen. Men nu handlar det om att klara hem den personal som redan finns. Skall jag tolka socialministern så, att man nu får varsla om uppsägning med de konsekvenser som det får för verksamheten?

Anf. 40 ULLA TILLANDER (c):

Herr talman! Socialutskottet och riksdagen har insett betydelsen av IPM. Men den fråga som man har anledning att ställa sig efter dagens debatt är: Har socialministern det?

Prot. 1988/89:123
29 maj 1989

*Om ökade resurser till
statens institut för psy-
kosocial miljömedicin*

Vi har helt nyligen här i riksdagen haft exempel på andra verksamhetsområden som har körts i botten och där regeringen har tvingats till brandkårsutryckningar för att hjälpa till. Det kan väl inte vara statsrådets mening att IPM skall tvingas avskeda i år för att sedan återigen utöka verksamheten nästa år? Det skulle vara en märklig inställning till det viktiga område som arbetsmiljön utgör, och det skulle också vara ett märkligt uttryck för en anmärkningsvärd personalpolitik.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellationerna 1988/89:215 och 219 om utländska örlogsbesök, m.m.

Anf. 41 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Hans Göran Franck och Per Gahrton har interPELLERAT om olika aspekter på frågan om marina rustningar samt på örlogsbesök av kärnvapenmakter. Jag avser att besvara de båda interpellationerna i ett sammanhang.

För att de olika frågorna skall få rätt perspektiv bör de sättas in i ett större sammanhang.

Regeringen har med stor oro följt den ökade marina uppbyggnad och aktivitet, som under de senaste årtiondena ägt rum i de nordliga farvattnen.

Jag vill betona att jag har den största förståelse för den oro som många känner för kärnvapenmakternas politik att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord på sina fartyg. Både allmänhet och regering har reagerat.

Denna praxis skapar naturligtvis också oro och osäkerhet hos många om huruvida gäster vid örlogsbesök verkligen iakttar det svenska förbudet mot kärnvapen.

Vad har hänt sedan det socialdemokratiska kongressbeslutet 1987 frågar Per Gahrton? Vi har verkat energiskt internationellt, inte minst i FN. Där har frågan tagits upp av bl.a. statsministern, nedrustningsambassadör Maj Britt Theorin, FN-ambassadören och mig själv.

De svenska insatserna är för närvarande främst inriktade på att söka få till stånd förtroendeskapande åtgärder och nedrustning på det marina området. Redan 1983 beslöts – *på svenskt initiativ* – att en särskild FN-studie om den marina kapprustningen skulle genomföras. Just nu pågår diskussioner i FN om att få i gång en ny studie om den marina kapprustningen. Även detta skulle föra den här frågan framåt.

Under det just nu pågående mötet med FN:s nedrustningskommission (UNDC) har Sverige, tillsammans med bl.a. Finland, lagt fram ett arbetspapper, som tar upp frågan om de marina rustningarna.

Våra förslag begränsas dock ej till förtroendeskapande åtgärder. Ambassadör Theorin presenterade 1985 i FN ett fempunktsprogram där Sverige krävde

att fartygsbaserade kryssningsrobotar med lång räckvidd skall förbjudas,

att fartygsbaserade taktiska kärnvapen skall tas i land och inte finnas ombord i rutinsammanhang,

att kuststaternas legitima krav på "kustsäkerhet" skall bekräftas,
att alla staters oförytterliga rätt att utnyttja havens frihet inte inskränks av militära aktiviteter och
att sjökrigets lagar moderniseras.

Regeringen har också vidtagit andra åtgärder. Nyligen har Sverige som officiellt FN-dokument lagt fram konkreta idéer om ett multilateralt avtal om förhindrande av incidenter till sjöss. Vidare har vi framfört förslag om ett protokoll om minrigföring i stället för den föråldrade 8:e Haag-konventionen från 1907. Båda dessa initiativ har presenterats i FN:s nedrustningskommission och båda väckte stort intresse, eftersom de är konkreta och genomarbetade.

Själv tog jag upp de marina frågorna i mitt anförande i FN:s senaste generalförsamling. Än utförligare drevs de av Sverige i generalförsamlingens första utskott, som behandlar nedrustningsfrågorna. Vi tog också vid förra höstens generalförsamling initiativet till en resolution, som syftade till att hålla kvar de marina frågorna som en punkt på UNDC:s dagordning. Jag måste understryka, att det tyvärr inte är självklart för alla stater att de marina frågorna återkommande skall behandlas och föras framåt.

Från svensk sida önskar vi att konkreta förhandlingar, i första hand om ett multilateralt incidentavtal, snarast kommer i gång. Enligt min uppfattning, som jag framfört i Genève, är den permanenta nedrustningskonferensen ett lämpligt forum. Vi har föreslagit att konferensen tar upp frågan om ett multilateralt incidentavtal på sin dagordning.

Sverige är det första land som presenterat idéer så konkreta som de som återfinns i förslagen om ett multilateralt incidentavtal och om ett modernt sjöminprotokoll. De marina frågorna tas också upp i alla bilaterala samtal när så är lämpligt.

Så sent som i förra veckan träffade jag den amerikanske utrikesministern James Baker. Vi hade då en lång diskussion om örlogsbesöken. Jag beskrev den svenska oron och gjorde helt klart att det är förbjudet för gästande fartyg att föra med sig kärnvapen in över våra gränser. Och jag tror att han därefter bättre förstod vår oro. Vår diskussion är inte avslutad.

En skillnad från 1987, när kongressbeslutet togs, är att vi nu också har en pågående och, som det förefaller, bestående avspänning och förbättrade relationer mellan supermakterna.

Det har lett till nedrustningssamtal, som redan har givit resultat när det gäller medeldistansrobotarna – INF-avtalet. Man har kommit långt i samtalen om de strategiska kärnvapnen. Diskussionerna om en konvention om förbud mot kemiska vapen pågår och ser ut att kunna ge ett positivt resultat. Samtidigt pågår inom ESK:s ram förhandlingar om en nerdragning av de konventionella vapnen. Konkreta förslag har lagts fram.

På åtminstone tre områden kan man, i vad det gäller marin kapprustning, se en mycket positiv utveckling.

För det första kan man notera att flera alliansanslutna stater har insett behovet av incidentavtal och slutit bilaterala sådana. Ytterligare avtal av denna typ är på väg och kommer även de att bidra till ökat förtroende. Som jag sagt verkar Sverige för ett multilateralt incidentavtal. Bilaterala avtal utgör ett komplement till ett sådant.

En andra positiv faktor är att USA har förklarat att man ensidigt tänker skrota tre kategorier av marina, taktiska kärnvapen och att denna skrotning redan skulle ha påbörjats. Ytterligare ensidiga marina åtaganden kan inte uteslutas. Det innebär att utvecklingen går åt ett för oss gynnsamt håll. Denna utveckling aktualiserar också Palmekommissionens förslag om att, med vissa undantag, avskaffa *alla* kärnvapen på *alla* fartyg.

En tredje, och den på sikt viktigaste faktorn, är dock att samtal om sjöburna kryssningsmissiler kommer att föras parallellt med samtalen mellan USA och Sovjetunionen om en halvering av de strategiska kärnvapen (START). Dessa samtal återupptas den 19 juni.

Vi har också börjat arbeta för ett samnordiskt agerande beträffande kärnvapen till sjöss. Men här återstår ännu ytterligare diskussioner.

Så till frågan om garantier.

Ett krav på försäkran, eller garanti, från ett gästande örlogsfartyg skulle inte i sak förändra situationen från nuläget. Enligt internationell lag har varken vi eller någon annan rätt att utan inbjudan gå ombord på ett gästande örlogsfartyg. Och så länge vi inte har rätt att gå ombord och inspektera fartyget, kan vi aldrig vara fullständigt säkra, detta oavsett om vi håller oss till det nuvarande förbudet eller kräver en försäkran eller en garanti. Det finns ännu inte heller teknik, som gör det möjligt att utifrån avgöra om ett fartyg för med sig kärnvapen eller ej.

Svenska regeringen accepterar inte att kärnvapen medförs vid besök i våra hamnar. Vi utgår från att våra gäster respekterar våra bestämmelser, och vi har inte haft anledning att tro att så inte varit fallet.

Vad inträffar då om Sverige vidtar ensidiga åtgärder beträffande örlogsbesök?

Det är min övertygelse att ett beslut nu om en ändrad politik i den här frågan skulle ha en stor negativ effekt. Jag vill gå så långt som att säga att det skulle åstadkomma obotlig politisk skada.

För det första skulle vi med ett sådant ensidigt beslut förlora en rad möjligheter till nordisk samverkan, bl. a. när det gäller en kärnvapenfri zon. I det arbetet ingår ju som bekant även frågan om örlogsbesök.

Därmed skulle vi också förlora möjligheterna att åstadkomma det som alla är överens om att vi bör försöka åstadkomma så snart som möjligt, nämligen en förändring av kärnvapenmakternas doktrin att varken bekräfta eller förneka förekomsten av kärnvapen ombord på sina fartyg. Vi skulle även förlora en del av våra möjligheter att verka på nedrustningsområdet.

Att vidta en ensidig svensk åtgärd i detta läge skulle leda till att vi blir isolerade och blockerade även i andra sammanhang i världspolitiken i en tid då Sveriges roll är efterfrågad. Det skulle innebära en kraftig försvagning av den svenska utrikespolitiken.

Per Gahrton tar upp några frågor kring den presentation av regeringens linje som Pierre Schori och Jan Nygren gjorde i Dagens Nyheter den 19 april.

Jag måste klart slå fast att artikeln på ett klargörande sätt belyser örlogsbesöksfrågans komplexitet, och den innehåller en väsentlig analys av de svenska säkerhetspolitiska intressena i sammanhanget.

Får jag till slut säga att vi måste välja rätt strategi för att nå våra mål. Det är vad den här debatten handlar om. Vi kan skönja en positiv utveckling

beträffande sjöburna kärnvapen och förtroendeskapande åtgärder till sjöss. Vi tar detta till intäkt för att vår linje är riktig och att den därför kommer att leda till framgång.

Prot. 1988/89:123
29 maj 1989

*Om utländska örlogs-
besök, m.m.*

Då Per Gahrton, som framställt interpellation 219, anmält att han var förhindrad att närvara vid sammanträdet, medgav talmannen att Elisabet Franzén fick delta i överläggningen i stället för interpellanten.

Anf. 42 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! jag tackar utrikesministern för svaret. Utrikesministern ger dess värre en alltför ljus bild av kärnvapenmakternas beivrande av den marina kapprustningen. Utvecklingen är ännu inte så positiv som han ger uttryck för.

Insikterna om den verkliga situationen behöver förbättras. En ny FN-studie om den marina kapprustningen bör därför snarast genomföras.

SIPRI har nyligen presenterat en rapport om det aktuella läget i boken "Superpowers at Sea". Mellan en fjärdedel och en tredjedel av världens alla kärnvapen, omkring 16 000, finns till sjöss. Nästan alla USA:s och Sovjetunionens krigsfartyg, sammanlagt omkring 930, kan bestyckas med kärnvapen. Därtill kommer att 2 750 marina flygplan, varav USA har 1 790, kan bestyckas med marina flygplan. Den amerikanska flottan är i själva verket "världens tredje största kärnvapenmakt". Sovjetunionens flottstyrka minskar enligt SIPRI och kommer antagligen att skäras ner väsentligt. Det är den amerikanska regeringens negativa hållning till marin nedrustning – med stöd framför allt av Storbritannien – som skapar den största oron. Det är hög tid nu att genomföra nedskärningar av fartygsbaserade kryssningsrobotar, ett vapenområde där USA har ett klart övertag.

Även andra förslag från svensk sida, som utrikesministern här redogjort för, är givetvis av intresse.

Det är mot denna bakgrund inte förvånande att USA utövar press på andra länder att avstå från att skärpa sin hållning till utländska örlogsbesök. Det är felaktig strategi att ge efter för USA:s påtryckningar. Det påskyndar inte den nödvändiga marina nedrustningsprocessen.

Kärnvapenmakterna har missbrukat den urgamla folkrättsliga principen om havens frihet. På sikt bör havens frihet få nyttjas enbart för fredliga ändamål. Några avtal som förhindrar den marina upprustningen finns inte bortsett från de ubåtsbaserade ballistiska robotarna.

Supermakterna har på olika sätt markerat och träffat överenskommelser om att de är beredda att underkasta sig kontroller och inspektioner när det gäller de landbaserade stridskrafterna. Så har skett bl.a. i ESK-processen. Syftet är att åstadkomma förtroendeskapande åtgärder. Från dessa synpunkter bör man överväga möjligheten av ett svenskt initiativ för att luckra upp den folkrättsliga principen om att främmande statsfartyg åtnjuta immunitet, dvs. inte får inspekteras. När principen kom till fanns inga kärnvapenbärande fartyg. Folkrätten måste givetvis byggas ut för att bl.a. hinna i kapp vapenutvecklingen. Principen om immunitet har på grund av vapenutvecklingen överlevt sig själv. Till bilden hör att den tekniska utvecklingen kan komma att göra det möjligt att företa undersökningar om kärnvapen finns

eller ej från land, utan att man går ombord. Därmed skulle principen undermineras.

En annan möjlighet som bör närmare övervägas är att finna någon form för att förse fartyg som är kärnvapenbärande med någon typ av särskilda markeringar eller igenkänningstecken. Bägge dessa frågor bör närmare övervägas av regeringen, som därefter bör ta upp frågan i lämpligt FN-organ och i ESK-processen.

Det är vidare möjligt att besökaren lämnar medgivande till inspektion. Även en uttrycklig försäkran utan inspektionsrätt är bättre än nuvarande tillstånd.

Åtgärder i detta syfte bör kunna vara förtroendeskapande och kunna bidra till att förebygga incidenter. Jag menar att det inte finns någon motsättning mellan att agera kraftfullt i denna fråga internationellt och att göra det på hemmaplan i samband med utländska flottbesök.

Jag anser att detta viktiga arbete på det internationella planet bör fortsätta och intensifieras. Detta hindrar inte att Sverige nu ytterligare skärper sin egen hållning och praxis beträffande besked, försäkringar och garantier om att svensk lag respekteras vid örlogsbesök av kärnvapenmakter.

En sådan skärpning skulle kunna markera våra avsikter och stärka vårt agerande i internationella sammanhang.

Greenpeace har tagit fram en rapport om vad som kan hända om en olycka skulle inträffa ombord på ett kärnvapenbestyckat fartyg. Om brand uppstår ombord skulle detta kunna förorsaka att flera hundra dör och många fler skadas i samband med att plutonium från fartygets kärnvapen sprids för vinden.

Ett stort antal olyckor har inträffat på örlogsfartyg med kärnvapen. Bara under den senaste tiden har två allvarliga olyckor hänt.

Kommunerna har ett obestridligt ansvar för att värna om sina invånares säkerhet. Demonstrationerna mot örlogsbesök i samband med vilka begärda försäkringar inte lämnas kommer att fortsätta. Den samlade fredsrörelsen i vårt land kräver i dag ett bestämt och skärpt svenskt agerande. Detsamma gör många andra organisationer och enskilda. Också Stockholms läns socialdemokrater samlade vid kongress har enhälligt uppställt detta krav.

Anf. 43 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret. Det innehöll, som vi hörde, en redogörelse för svenska insatser bl.a. i FN för att söka få till stånd förtroendeskapande åtgärder och nedrustning på det marina området från 1983 till nu.

Inom miljöpartiet hyser vi en varm och innerlig förhoppning att dessa ansträngningar skall krönas med framgång och leda till konkreta åtgärder mycket snart. Det faktum att kärnvapenkapprustningen flyttats ut till sjöss inger människor stor oro – riskerna med kärnvapen har nu blivit ännu större.

Marinbaserade kärnvapen förs med fartyg in i hamnstäder och byar. Det utsätter befolkningen för stora och omedelbara risker. I fredags fick vi genom Svenska Freds försorg veta att USA, bara en av kärnvapenmakterna, hade haft 32 s.k. Broken Arrow-olyckor fram till 1981. Det innebär en oplanerad explosion med radioaktivt läckage från kärnvapnets stridsspets som följd. Vi

vet inte när och var de har inträffat. Till detta kommer en rad andra typer av olyckor i hamn och till sjöss.

Per Gahrtons interpellation var föranledd av flera olika händelser:

– att en sovjetisk kärnvapenbestyckad och atomdriven ubåt sjönk utanför Norges kust i början av april i år,

– att Greenpeace en vecka senare sände ut en skrift med titeln "Ett atomfritt hav", där man konstaterar riskerna med atomvapenbestyckade fartyg och framhåller vikten av att "kärnvapenallergin" sprider sig, dvs. att kampen mot kärnvapen till sjöss blir alltmer av en internationell rörelse – en rörelse av människor och regeringar som vägrar ta emot kärnvapenbärande fartyg i sina hamnar,

– av att ytterligare en vecka senare publicerades i Dagens Nyheter en artikel av kabinettssekreteraren i utrikesdepartementet, Pierre Schori, och statssekreteraren i försvarsdepartementet Jan Nygren, där de talar för att det socialdemokratiska partiet skall ändra det kongressbeslut från 1987 som ligger i linje med Greenpeace-kravet.

Herr talman! Jag skall nu ta upp interpellationens frågor en i taget och kommentera utrikesministerns svar på dem.

1. Är det sant, som hävdas i Svenska Dagbladet den 24 april i år, att Schoris och Nygrens artikel är ett resultat av amerikanska påtryckningar?

Utrikesministern har valt att inte alls svara på den frågan. Det måste, såvitt jag förstår, tolkas som en bekräftelse på att så är fallet.

2. Är det sant, som Schori och Nygren påstår, att svenska myndigheter saknar möjlighet att kontrollera om besökande örlogsfartyg har kärnvapen ombord?

Svaret på den frågan var ja. Sverige kan enligt internationell lag inte utan lov få gå ombord på besökande örlogsfartyg. Det finns enligt svaret inte heller någon teknisk möjlighet att avgöra om ett fartyg för med sig kärnvapen eller inte.

Utrikesministerns slutsats av detta är att vi skall fortsätta att ta emot utländska flottbesök och utgå från att de respekterar våra bestämmelser, som inte tillåter att kärnvapen förs med på besök i våra hamnar. Han säger att vi inte har haft anledning att tro att så inte varit fallet.

Min fråga till utrikesministern är: Vilken anledning har utrikesministern att tro att kärnvapen inte tagits med vid besök i våra hamnar?

Tvärtom tyder alla uppgifter på att örlogsfartyg som är borta från sin hemmahamn alltid är rustade för krig. Ingela Mårtensson från min hemstad Göteborg talar i en artikel om att hon fått veta av en amerikansk örlogskaptan att han aldrig varit med om att man lastat av kärnvapen vid besök i främmande länder.

3. Om kontrollmöjligheter saknas, hur kunde det då fastställas att den sovjetiska ubåten i Gåsefjärden 1981 hade kärnvapen ombord?

Utrikesministern har inte heller svarat på den frågan. Var det kanske en politisk bedömning? Eller hade måhända den dåvarande borgerliga regeringen tekniska hjälpmedel som den socialdemokratiska regeringen i dag inte känner till? Det vore kanske värt att undersöka!

4. Exakt vilka säkerhetsmässiga och diplomatiska förluster för Sverige skulle uppträda om några utländska kärnvapenbestyckade örlogsfartyg

väljer att avstå från att besöka svenska hamnar, om de tvingas uppge om de bär med sig kärnvapen?

Utrikesministern svarar: "Det är min övertygelse att ett beslut nu om en ändrad politik i den här frågan skulle ha en stor negativ effekt." Han anger inga exakta skäl, utan det handlar om att han är övertygad om detta. Varför det? Fredsrörelsen står enig bakom uppfattningen att det är precis tvärtom, att vi skulle vinna i nedrustningssammanhang på att förbjuda kärnvapen i svensk hamn och på att kontrollera efterlevnaden härav.

5. Anser regeringen att det finns något fel i fredsrörelsens argumentation när den hävdar att förbud mot besök av atomfartyg tjänar nedrustningens sak?

Inte heller den frågan fick något svar. Jag tar det som en bekräftelse på att fredsrörelsens argument är svåra att bemöta även för en utrikesminister.

Sten Andersson vill emellertid slå fast att Pierre Schoris och Jan Nygrens artikel "på ett klagörande sätt belyser örlogsbesöksfrågans komplexitet" och att den analyserar de säkerhetspolitiska intressena i sammanhanget.

För mig är det ett förvånande påstående, eftersom jag tycker att denna artikel är synnerligen otydlig. Argumenten för det får jag återkomma till i mina repliker.

6. Har regeringen för avsikt att svika SAP-kongressens beslut 1987 angående kärnvapenbestyckade örlogsfartyg?

Efter att ha tagit del av utrikesministerns svar har jag kommit fram till att svaret är ja. Partikongressen förordade ett ensidigt svenskt förbud mot kärnvapenmakternas besök i svenska hamnar, om strävandena att uppnå internationella överenskommelser inte leder till resultat under kongressperioden. Den lider nu mot sitt slut, och utrikesministern kan inte redovisa några konkreta resultat av de två förhandlingsinsatser som påbörjats 1983 och 1985, dvs. före SAP-kongressen. Det kan inte vara annat än ett svek mot det socialdemokratiska kongressbeslutet.

Avslutningsvis vill jag framföra en djupt känd förhoppning att regeringen ändå tar sitt ansvar för säkerheten för den svenska befolkningen och inte tillåter kärnvapen på svenskt territorium.

Anf. 44 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Det är bra att allt fler deltar i denna diskussion om flottbesök och kärnvapen. I Göteborg har debatten pågått ganska länge, och jag tycker att Göteborg har agerat på ett föredömligt sätt. Detta skall vi tacka inte minst Sören Mannheimer för, som trots motståndet i den socialdemokratiska partitoppen envetet har stått fast vid sin inställning. Han har många med sig, inte minst hos s.k. vanliga människor. Jag har mött åtskilliga som inte kan förstå hur vi kan inta den hållningen att vi skall tillåta flottbesök utan att veta om fartygen för med sig kärnvapen in i hamnarna. Många tycker att det är självklart att vi skall kräva garantier mot detta.

Folkpartiet på Gotland har lagt fram förslag om att Gotland skall förklaras som kärnvapenfri zon och om att man skall förbjuda besök av utländska fartyg som inte kan ge begärda garantier. Ju fler kommuner som ställer krav på garantier, desto svårare måste det bli för regeringen att hålla fast vid sin ståndpunkt.

Sten Andersson säger först att det i sak inte kommer att innebära någon förändring om vi kräver garantier. Sedan påstår utrikesministern att ett sådant krav skulle få stor negativ effekt, ja t.o.m. åstadkomma obotlig politisk skada. Vad är det egentligen som gäller?

Sten Andersson säger också att vi inte har rätt att gå ombord och kontrollera om det finns kärnvapen ombord. Hans Göran Franck har här framhållit att man därför borde se över folkrätten på det här området. I våras hade jag möjlighet att träffa en av Ted Kennedys medarbetare, Christoffer Paine, när denne var på besök i Sverige, och jag tog då upp den här frågan med honom. Han menade att vi, när man nu inte svarar på våra frågor, åtminstone skulle kunna ställa det kravet i samband med flottbesöken att vi för att de skall få komma hit skall ha rätt att gå ombord och förvissa oss om att det inte finns kärnvapen där. Någon teknisk mätutrustning med vilken man kan konstatera förekomst av kärnvapen utan att man behöver gå ombord existerar ju inte i dag, men det skulle åtminstone vara möjligt att få fram apparatur med vilken vi på platsen kan konstatera huruvida det finns kärnvapen eller ej ombord.

Sten Andersson varnade vidare för ensidiga åtgärder som kan leda till att Sverige blir helt isolerat. Jag har flera gånger lagt fram förslaget att Sverige skulle ta initiativ till att samla icke-kärnvapenstater för diskussion av en gemensam princip för bemötande av den doktrin som kärnvapenmakterna tillämpar. Jag har inte fått något besked på den punkten, varken från riksdagens utrikesutskott eller tidigare i debatt med Sten Andersson. Jag tycker att mitt förslag är utmärkt, och jag skulle vilja att Sten Andersson kommenterade det här. Jurister mot kärnkraft har fört fram liknande synpunkter.

Riksdagen har uttalat att Sverige skall agera internationellt för att kärnvapenmakterna skall överge sin doktrin. Det framgår också av svaret, där Sten Andersson hävdar att Sverige energiskt har verkat internationellt i denna fråga. Jag tycker att det är mycket bra att Sverige tar upp frågan i FN, men, som flera har påpekat här tidigare, detta har ännu inte fått någon effekt. Det har inte blivit någon förändring.

Riksdagen har också uttalat att om det inte sker någon förändring, skall man vidta andra åtgärder. Jag undrar vilka andra åtgärder Sten Andersson kan tänka sig.

Såvitt jag förstår ställer sig Sten Andersson bakom Schoris och Nygrens artikel, av vilken det klart framgår att man från svensk sida inte är beredd till någon förändring i attityden. Jag undrar vad utrikesministern tänker företa sig, eftersom både kongressen och socialdemokraterna har uttalat sig för att man skall göra någonting, om agerandet i internationella fora inte leder någonvart. Vilken strategi har Sten Andersson i sikte?

Anf. 45 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Det är bra att utrikesministern konstaterar att det är förbjudet att ta in fartyg med kärnvapen ombord i svenska hamnar, men det känns också väldigt dåligt att man inte kan kräva garantier för att det verkligen förhåller sig på det sättet.

Jag tycker det är utomordentligt viktigt att ta hänsyn till människors oro på

detta område. Det har man sagt sig göra på många andra områden som har med kärnkraft att göra

Utrikesministern påstår att det inte finns tekniska möjligheter att utifrån konstatera om ett fartyg har kärnvapen ombord eller ej. Jag tycker det är ett märkligt påstående med tanke på vad som hände utanför Karlskrona för några år sedan när U137 gick på grund. Då sade man sig ha konstaterat att det fanns kärnvapen ombord genom att mäta utifrån. Eftersom detta påstående inte har dementerats kan jag inte tolka det på annat sätt än att det som dög då måste duga i dag. Om det inte är sant borde vi kanske be Sovjetunionen om ursäkt för de påståenden som kom från Sveriges sida om att vi hade konstaterat att det fanns kärnvapen ombord. Någon sådan ursäkt har jag inte sett. Därför måste jag utgå ifrån att det i Sverige finns metoder för att utifrån kontrollera om det finns kärnvapen ombord.

Om nu ett land skickar fartyg till Sverige utan att vilja lämna de begärda garantierna, vore det rimligt för oss att säga: Okej, men vi kontrollerar er – vi använder de metoder vi använt tidigare här i Sverige.

Nu uppstår frågan: Är vi selektiva då vi mäter på fartyg? Är vi bättre på att mäta sovjetiska fartyg än fartyg från andra länder? Jag tycker vi skulle kunna kräva en likabehandling. Gör man mätningar på ett lands fartyg skall man göra det på alla främmande krigsfartyg som kommer till Sverige och som vägrar ge oss denna garanti.

Jag tror att om vi använder de metoder vi har skulle vi snart få stopp på oskicket att inte lämna dessa garantier. Vi lever i ett mycket tekniskt samhälle, och jag tycker vi skall använda den goda teknik vi har för att konstatera om man vid andra länders örlogsbesök är beredd att följa den lag som finns eller inte.

Anf. 46 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Låt mig först säga att de som har dragit i gång denna debatt om de utländska örlogsfartygens besök i svenska hamnar har gjort en viktig insats. Frågorna tvingar oss att tänka igenom frågeställningar av stor betydelse för trovärdigheten i vår utrikespolitik och i vårt nedrustningsarbete.

I den svenska inställningen till besök av utländska örlogsfartyg, som kan tänkas medföra kärnvapen, kunde döljas en dubbelmoral. Enligt min mening är så inte fallet.

I dag förutsätter statsledningen att gästande fartyg respekterar svensk lag, dvs. förbudet att införa kärnvapen på svenskt territorium.

Det ligger naturligtvis nära till hands att vilja försäkra sig om att så verkligen är fallet. Det föreslås därför – som vi hört här i dag – att svenska regeringen skall avkräva de gästande en försäkran att kärnvapen inte finns ombord. Det verkar sympatiskt i sin enkelhet.

Teoretiskt kan då tre situationer inträffa.

Den första är att svaret blir att kärnvapen finns. Då blir det inget besök – enkelt och klart.

Det andra är att man säger: Det svarar vi inte på. Då blir det heller inget besök. Skadan av sådana uteblivna örlogsbesök kan vi diskutera, men den skall sannolikt inte underskattas.

Den tredje händelseutvecklingen är att man försäkrar att kärnvapen inte finns ombord. Den fråga vi då måste ställa oss är: Kan vi lita på svaret? Om vi inte litar på svaret, kan vi då själva kontrollera sanningshalten? Svaret är nej. Vi har alltså inte kommit ett spår närmare sanningen trots det morska uppträdandet. Vi kan inte med gällande folkrätt inspektera fartygen. De är utländskt territorium.

Per Gahrton hänvisar i sin interpellation, liksom det har skett från talarstolen här i dag, till U137 som stod på grund. Till att börja med kan sägas att det just inte var något vänskapligt örlogsbesök. Vi kunde vara så närgångna som behövdes i det läget. Men viktigast är att även om vi med viss sannolikhet kunde säga att det fanns kärnvapen ombord, utgjorde inte detta grunden för avvisningen. Bevisvärdet av denna mätning kan ifrågasättas. Om en örlogskapten förnekar, så kommer vi inte längre.

Återigen: De karska frågorna leder ingenvart.

Vi skulle dessutom med ett sådant förfarande kunna hamna i en belägenhet där någon stormakt försäkrar, medan en annan stormakt inte svarar. Den ena kan därmed besöka oss, kanske som en följd av en bluff, medan den andra inte kan besöka oss, kanske därför att vederbörande inte vill svara, inte delta i bluffandet. Följden skulle bli en ensidighet i besöken av örlogsfartyg i våra farvatten. Det skulle strida mot vår önskan att se Östersjön som ett fritt hav. Det kunde därmed rubba stabiliteten i vår del av världen.

Det skulle också riskera att isolera oss från övriga nordiska länder och därmed försvåra arbetet på en kärnvapenfri zon.

Nej, sättet att närma sig denna fråga är därför att tillsammans med andra kärnvapenfria stater kräva att stormakterna avger försäkran att inte medföra kärnvapen ombord vid örlogsbesök, som ett inslag av förtroendeskapande åtgärder. Det kan verka tandlöst, men som jag sökt visa är det de ensidiga åtgärderna som är tandlösa om målet är att få alla vatten i vår region fria från kärnvapen.

De senaste årens framsteg både när det gäller förtroendeskapande åtgärder – manifesterade här i Stockholmskonferensen – och i nedrustningsarbetet har ju visat att mål kan nås som länge tett sig som önskedrömmar. Den framkomliga vägen är därför fortsatt internationellt opinionsarbete i syfte att förmå kärnvapenstaterna att avge försäkran om att kärnvapen inte medförs ombord vid örlogsbesök. Något s.k. hot om andra åtgärder om inte det ger avsett resultat de närmaste åren bör inte uttalas, helt enkelt därför att ett sådant hot inte leder någonvart utan tvärtom kan skada våra egna intressen.

Vi bör alltså även på detta område bedriva en långsiktig och genomtänkt utrikespolitik. Alla äventyrligheter bör avvisas. Den nuvarande ordningen, enligt vilken Sverige förutsätter att gästande örlogsfartyg respekterar våra lagar, kombinerad med fortsatta krav på förtroendeskapande åtgärder, är den linje folkpartiet förordar.

I detta anförande instämde Hadar Cars och Håkan Holmberg (båda fp).

Anf. 47 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Det sista konstaterandet från talarstolen är väl ändå en sanning med modifikation. Folkpartiet har ju fler representanter, som förespråkar flera olika saker. Och det är bra att många deltar i debatten, och det är också därför jag beslutat att gå in i den. Det är bra att visa Sten Andersson att det är en bred samling kring kravet på kärnvapenfria hamnar.

Att slutmålet är att avskaffa alla kärnvapen på alla båtar är vi alla överens om som deltar i denna debatt. Jag kan inte se någon som inte skulle vara med på det. Frågan är hur vi når dit.

Det är uppenbart att vi har olika uppfattningar om detta inom och mellan de olika partierna och inom fredsrörelsen, som många av oss också tillhör. Också den del av socialdemokratin som tillhör fredsrörelsen anser att tiden nu är mogen för att handla. Skiljelinjen går möjligen mellan dem som är utanför och dem som är i detta hus. Den går mellan dem som tillhör den folkligt uppburna fredsrörelsen och regeringens företrädare – låt oss säga UD.

Här förs en diskussion om man kan vara säker eller inte, men det är ju en fråga om teknik. Här handlar det inte om teknik, utan det är fråga om politik, ingenting annat. Diskussionen om vi kan vara fullständigt säkra eller inte är ganska löjlig. Naturligtvis kan vi vara säkra! Det finns tidskrifter i vilka klart redogörs för vilken typ av båtar som far på våra vatten och om de är kärnvapenkapabla eller inte. Jag tror inte det finns någon som på allvar tror att kärnvapenkapabla båtar åker ut på sina övningar utan kärnvapen. Jag tror inte det finns någon som tror att de lastar av dem någonstans innan de styr in i de olika hamnar som de skall till, om det ens skulle vara möjligt. Vi kan alltså vara tillräckligt säkra för att kunna agera.

Det sågs att vi skulle vidta ensidiga åtgärder om vi skulle säga att ingen får komma hit annat än utan kärnvapen. Det har länge varit tabu i nedrustnings-sammanhang att vidta ensidiga åtgärder. Man utmålar gärna alla åtgärder som ensidiga.

Men i det säkerhetspolitiska läge vi har i dag och i den internationella nedrustningsprocess som pågår vidtas en mängd ensidiga nedrustningsåtgärder.

Jag har inte hört någon säga: Aj aj östländerna, kom inte och nedrusta ensidigt, det rubbar balansen. Ingen kritiserar de ensidiga nedrustningssteg som har tagits under de senaste åren – och med all rätt, tycker jag, det vore ju förskräckligt om man gjorde det. Det har höjts röster för att en nedrustning i Centraleuropa skulle innebära en ökad upprustning kring våra knutar, men ingen har sagt något om detta med ensidighet. Det är ett argument jag inte begriper. Det är väl ingenting som säger att nedrustning är fel bara därför att den är ensidig.

Vad skulle hända oss om vi nu vidtog dessa ensidiga steg? Vi får höra att det kommer att gå förskräckligt illa för oss – det är utrikesministerns starka övertygelse. Vi skulle förlora en rad möjligheter till nordisk samverkan, vi skulle förlora möjligheten att åstadkomma det som alla är överens om, nämligen nedrustning, vi skulle förlora våra möjligheter att över huvud taget påverka på nedrustningsområdet, vi skulle bli isolerade och blockerade. Det är en fasansfull framtid vi går till mötes ifall vi vidtar dessa ensidiga åtgärder.

Men vad har vi för belägg för att detta stämmer? Jo, utrikesministrernas övertygelse. Jag måste säga att det är att sätta oss på stora prov. Skall vi lita så på utrikesministrernas övertygelse att det skall räcka som argument för att allt detta hemska skulle hända?

Jag skulle vilja fråga Sten Andersson: Vad har hänt med Nya Zeeland? Vad har det betytt i den internationella nedrustningsprocessen att Nya Zeeland intog den ställning man gjorde i denna fråga?

Min uppfattning är att Nya Zeeland har entusiasmerat det folkliga nedrustningsarbetet på ett oerhört positivt sätt. Man har vågat, man har varit föregångare och tagit steg ingen trodde de skulle våga. Där hade man säkert samma diskussion som vi har här. Det uttalades säkert samma hot där som här. Men jag kan inte se att Nya Zeeland är isolerat och blockerat i de internationella nedrustningssammanhangen.

Kanske utrikesministern har en annan mening om den saken, men min uppfattning är att deras vidtagande av åtgärder inte har inneburit en försvagning av den internationella nedrustningsprocessen, snarare tvärtom.

Jag hoppas att vi får höra vad som konkret döljer sig bakom denna starka övertygelse, om att vi går en så negativ framtid till mötes ifall vi vidtar dessa åtgärder. Jag antar att utrikesministern kommer att berätta om det på ett lika dubbelt sätt som han har berättat om hur illa det kommer att gå för oss.

Anf. 48 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! När jag hör Gudrun Schyman tala förstår jag varför vpk är ett sådant litet parti och kommer att så förbli så länge man blandar ihop strategi och taktik på det sätt som hon gör. Det är ju en fantastisk bild av debattsituationen i Sverige som Gudrun Schyman försöker ge – UD mot folket.

Häromkvällen hade jag ett möte med den största politiska organisationen i Stockholm, Stockholms arbetarekommun, där en stor majoritet gick på samma linje som jag företräder. Det var inte på grund av att vi i grunden hade olika uppfattningar om vad som skall åstadkommas. Vi är i detta land eniga – regering, t.o.m. UD och svenska folket – om att först och främst skall kärnvapnen bort, vare sig de finns till havs eller på land, eftersom de inte kan användas. De är obsoleta och medför mänsklighetens undergång, hur än ett kärnvapenkrig startar.

Vi är också överens om att kärnvapenmakterna, då de besöker oss med sina fartyg, skall överge sin politik att varken bekräfta eller förneka existensen om kärnvapen ombord, eftersom detta skapar en sådan oro.

Vad vi inte är överens om, men som är ett faktum, är att om Sverige skulle fatta ett nytt beslut, där vi från förbud övergår till garanti, så försvinner inte ett enda kärnvapen. Jag menar att vi således bör koncentrera oss på det som är det viktiga, kampen för nedrustning, och inte försämra de möjligheter som Sverige i dag har att påverka detta skeende. Jag tycker att Ingemar Eliasson på ett utomordentligt sätt klargjorde varför Sverige hamnar i en besvärlig situation, om vi tar ytterligare ett steg – ett steg som låter radikalt men som inte är det. Regeringens hållning är i likhet med Helsingfordokument och annat att vi utgår ifrån att de gästande ländernas fartyg följer svensk lag. Då säger ni: Nej, vi litar inte på dem. Vi begär en garanti. Men är garanti

verkligen någonting att lita på? Ljuger de i det ena fallet, kan de väl ljuga i det andra? Utgångspunkten för resonemanget är alltså felaktig.

Sedan vill jag gärna be Elisabet Franzén att inte ta det faktum att jag inte har svarat på en del av Per Gahrtons frågor som intäkt för att jag delar hans uppfattning. Det vore alldeles för djärva slutsatser. En del av Per Gahrtons frågor är så impertinenta och illa genomtänkta, att jag trodde att om en så intelligent man fick någon dag på sig, skulle han förstå att de var det. Det är därför som jag inte har svarat på dem.

Jag vill emellertid ta upp en fråga, som också Carl Frick ställde, nämligen om det verkligen finns tekniska möjligheter att kontrollera huruvida det finns kärnvapen ombord eller inte. Detta påstås och har påståtts i debatten. Jag vände mig därför till FOA, som har till uppgift att bedriva forskning kring detta. FOA uttalade då att det inte är tekniskt möjligt att med passiva strålningsmätningar från större avstånd avgöra om ett fartyg har kärnladdning. Orsaken är främst att strålningens intensitet snabbt avtar med avståndet från källan. Läget är ett annat om mätningar kan göras ombord eller mycket nära fartyget och den plats ombord där eventuella kärnladdningar finns. Tolkningen av mätningarna är dock icke enkel. Den svaga joniserade strålning som kärnladdningar avger får inte skärmas av mellanliggande material och döljas av strålning från den naturliga bakgrunden eller andra strålkällor ombord. Förhållandena vid den sovjetiska ubåten i Blekinge 1981 – som Carl Frick frågade om – var mättekniskt synnerligen gynnsamma. Bakgrundens strålning var låg, och mätningarna kunde under lång tid ostört göras alldeles intill strålkällan vid ubåtens förskepp. Därmed kunde man fastställa förekomsten av uran 238, som man med stor sannolikhet bedömde ingick i kärnladdningen. Senare analyser har ytterligare stärkt denna bedömning.

Då var det möjligt, men det är – enligt svensk teknisk expertis – inte möjligt när det kommer ett gästande örlogsfartyg.

Det har här framförts en tanke om att det skulle vara framkomligt att via folkrättsregeln hitta någon genväg till en lösning. Det är klart att de länder som inte vill gå med på att förändra det som vi menar måste förändras, nämligen deras politik att varken bekräfta eller förneka, har ju också möjlighet att blockera förändringar i folkrätten.

Anf. 49 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag tycker att det är beklagligt att utrikesministern och Ingemar Eliasson egentligen inte inser den betydelse som denna världsomfattande opinionsrörelse har. De invändningar som utrikesministern och Ingemar Eliasson gör riktar sig i själva verket emot allt det fredsarbete som man måste kämpa för, i den utsträckning det rör sig om att få försäkringar, garantier, utfästelser o.d.

Det är självklart att det finns de som bryter mot dessa regler, men det är också därför som man stegvis måste gå vidare. I dag befinner vi oss på en nivå som innebär att vi förutsätter. Nästa steg är att vi får en uttrycklig försäkran. Steget därefter är att man får garantier, och det slutliga steget är att man får till stånd en internationell överenskommelse som skapar de garantier som går att få den vägen. Det är på det här sättet som freds rörelsen ser på denna strategi, vilket man borde ha mycket större förståelse för.

Jag tycker att det egentligen är ganska sorgligt att höra, framför allt Ingemar Eliassons inlägg, eftersom man talar om att den som bluffar får favörer. Han menar då att det är öst som bluffar. USA och väst talar sanning och kommer därmed att bli förfördelade. Detta var innebörden i det som han sade.

Jag vill något beröra hur man utanför fredsrörelsen ställer sig till detta. Socialdemokraterna i Stockholms län uttalade att alla hamnar och farvatten i Stockholms län skall vara kärnvapenfria och att besökande stater som med sina militärfartyg vill anlöpa våra hamnar och vatten i länet skall avge en uttrycklig försäkran om att de är kärnvapenfria. Detta krav utgör det andra steget. Det fanns dessutom en majoritet på kongressen som ansåg att man utöver försäkran skulle ta det ytterligare steget mot att få garantier.

Hamnbesöken är viktiga för stormakterna. Fartygen kan gå direkt in från sina övningar. Oberoende militär expertis hävdar att fartygen sällan eller aldrig lastar av sina kärnvapen före hamnbesök. Enligt forskningsinstitutet Centerford Defense Information i Washington är det mycket osannolikt att ett fartyg skulle montera av sina kärnvapen, innan det går in i främmande hamn.

Anf. 50 GUDRUN SCHYMAN (vpk):

Herr talman! Utrikesministern sade att han förstod varför vpk är så litet när han fick höra om den strategi i dessa frågor som jag förespråkade. Då vill jag säga till utrikesministern att jag tror att risken är stor för att SAP blir mycket litet, om regeringen fortsätter med den strategi som man nu förespråkar. Jag tyckte att den var utmärkt sammanfattad i parollen "UD mot folket". Jag får tacka för denna paroll. Jag tror att den kommer att bli mycket användbar. Folket utgörs nämligen i det här fallet av en bred freds- och miljö rörelse såväl i Sverige som internationellt. Socialdemokratiska ungdomsförbundet, i stor utsträckning Socialdemokratiska kvinnoförbundet och en hel del andra socialdemokrater befinner sig i den här frågan faktiskt på andra sidan, om vi drar en skiljelinje mellan UD och folket.

Sten Andersson säger att om vi gör så här händer ingenting och det försvinner inte ett enda kärnvapen i världen. Nej, men det är inte bara det här vi skall göra. Vi skall göra det här också. De fem första sidorna i det skrivna interpellationssvaret – där utrikesministern beskriver vad som görs internationellt – är ju mycket bra. Det är ingen som har opponerat sig mot det. Tvärtom – vi säger bra, fortsatt, ännu mera.

Det vackra talet om nedrustning och kärnvapenedrustning måste dock understrykas genom aktiva åtgärder här hemma. Koppla ihop det internationella perspektivet med det nationella. Det har fredsrörelserna nu äntligen gjort, och det är bra. Det som vi vill göra globalt, skall vi också göra lokalt, brukar vi säga. Det är faktiskt en sanning som står sig.

Jag vill återkomma till exemplet från Nya Zeeland, som utrikesministern i varje fall inte berörde i sitt förra inlägg. Jag frågade på vilket sätt Nya Zeelands ställningstagande i den här frågan har påverkat den internationella nedrustningen. Jag anser att det är positivt, men jag vet inte om utrikesministern har en annan mening. Han säger ju att det inte försvinner ett enda kärnvapen om vi gör så här. Faktum är dock att det har försvunnit kärnvapen

ifrån Nya Zeelands hamnar. Jag tror dock att de som bor där är mycket glada över det. På samma sätt tror jag att vi som bor här i Sverige skulle bli mycket glada om vi fick så mycket garantier som möjligt för att kärnvapenbestyckade fartyg inte kommer in i våra hamnar.

Utrikesministern tar över huvud taget inte upp miljöaspekterna i den här frågan. Kommunernas möjligheter att ge säkerhet åt sin befolkning tar han inte heller upp över huvud taget. De internationella miljöaspekterna i den här frågan tas inte heller upp. Det hänger ihop. Vi vet att fred, nedrustning och miljöproblem är intimt kopplade till varandra. Så är också fallet i den här frågan.

Frågan om strategin är ett intressant ämne, som vi får anledning att återkomma till. Det är ju val med jämna mellanrum. Då kan man kontrollera vilken riktning man har och hur den stämmer överens med folkets utanför UD.

Anf. 51 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag vill först säga att jag beklagar att utrikesministern tar till personangrepp mot Gudrun Schyman och Per Gahrton när det gäller frågor som han inte vill eller inte kan svara på. En man med utrikesministerns charm och intelligens skulle inte behöva ta till sådana vapen och argument.

Utrikesministern säger att han vill arbeta för att kärnvapenmakterna skall överge sin nuvarande vana att varken bekräfta eller förneka att de har kärnvapen ombord, eftersom det skapar sådan oro. Det viktiga är ju inte om det skapar oro eller inte, utan om de faktiskt har kärnvapen ombord.

Vi kan naturligtvis inte lita på att det inte finns kärnvapen ombord, även om besättningen säger att den inte har det. Eftersom vi i andra fall talar om förtroende i det internationella samarbetet, bör man kunna ha ett visst förtroende även på det området. Om det lämnas garantier och de faktiskt inte är kärnvapenbestyckade, borde man i lugn och ro på nära håll kunna använda den mätteknik som tydligen finns och som användes på U137 en gång i tiden. Om de kommer på vänskapligt sinnade besök, borde de ju kunna ställa upp på detta.

De länder som ställer dessa krav och begär att de efterlevs finner, som Gudrun Schyman sade, respekt och de får efterföljare i andra länder och bundsförvanter. Det är detta argument som fredsrörelsen använder. Det har visat sig vara framkomligt.

Ingemar Eliasson sade att följderna av ett sådant här beslut skulle bli att vi skulle få ensidighet i besöken. Det är möjligt. Om man vill ha litet glitter och fina uniformer är det väl inget som säger att dessa marinmilitärer inte kan få komma hit ändå. De kan garantera att fartygen är kärnvapenfria eller komma med civila båtar. Varför kan de inte också komma med tåg? De behöver inte komma över havet. Människorna skall vi dock möta.

Anf. 52 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag tycker att utrikesminister Sten Andersson bagatelliserar frågan, samtidigt som han målar upp en väldigt mörk bild av vad som skulle hända om man krävde garantier – trots att dessa garantier enligt hans egen bedömning inte kommer att leda någonstans. Förslaget låter radikalt, men

det är det inte. Jag tycker inte att resonemanget går riktigt ihop.

Jag tycker inte heller att anledningen till att man skall ändra på politiken enbart skall vara oro hos människor. Man skall ta oron på allvar. Det är dock inte bara fråga om att folk känner oro och att vi därför skall ändra vår politik. Det här är en viktig symbolfråga för att markera att vi inte tolererar kärnvapen och att vi inte vill ha kärnvapen på vårt territorium. Jag tror också att det kan leda till en minskning av upprustningen av kärnvapen till havs. Om man inte har möjlighet att komma in och bunkra och rekreera sig, kan det faktiskt leda till att man minskar upprustningen. Jag tycker således inte att detta är en oväsentlig fråga.

Det talas mycket om de ensidiga initiativen. För min del är jag inte rädd för att Sverige skulle ställa upp på samma linje som Nya Zeeland och följa Nya Zeelands förslag. Vi skulle då helt enkelt säga att eftersom ni inte svarar på våra frågor är ni inte heller välkomna hit. Det tycker jag vore bra.

Om man nu är så rädd för att ta sådana ensidiga beslut, varför kan då inte Sten Andersson överväga mitt förslag? Mitt förslag går ut på att man skall ta initiativ till att icke-kärnvapenstater samlas och har en gemensam strategi för att möta den strategi som kärnvapenmakterna har. Jag tycker att det är ett utmärkt förslag som man borde kunna diskutera om man nu är så rädd för ensidigheten. Jag tycker inte att vi enbart skall finna oss i kärnvapenmakternas sätt att behandla oss. De måste också kunna visa respekt för oss som inte vill ha kärnvapen.

Jag efterlyser fortfarande Sten Anderssons strategi i den här frågan. Sten Andersson säger i förslaget att det skulle vara väldigt negativt att besluta nu. När kan vi vänta oss någon annan politik på det här området?

Anf. 53 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Om Elisabet Franzén vill bli tagen på allvar kanske hon skall komma med andra och bättre argument än att matroserna kan ta tåget. Det är nog närmast sjömanskap och inte biljettklippning som de avser att öva.

Hans Göran Franck gjorde mig också besviken, fast på ett annat plan. Han säger att utrikesministern och jag inte förstår problemet, beroende på att vi inte delar slutsatsen. Det är en typ av demagogiskt knep som gör mig besviken, inte minst för att det används av Hans Göran Franck, som i övriga fall har imponerat genom sitt civilkurage och sin debattkonst.

Som utrikesministern så övertygande har visat är huvudfrågan nedmontering av kärnvapen och nedrustning över huvud taget i världen. Debatten om örlogsbesöken riskerar att dra intresset från huvudfrågan.

Det här är politik, undervisar Gudrun Schyman, inte teknik. Problemet är att politiken, om den skall vara långsiktig och leda till resultat, måste baseras på fakta. Både juridiken, dvs. folkrätten, och tekniken, dvs. mätmetoderna, gör att ensidigt ställda krav på försäkringar från kärnvapenmakternas sida inte leder någonvart. Det är därför den framkomliga vägen är att avkräva stormakterna förtroendeskapande åtgärder. Jag delar Ingela Mårtenssons mening att vi har rätt att kräva respekt för vår hållning. Inte bara vi, utan också andra kärnvapenfria stater som tar emot örlogsbesök, har rätt att kräva respekt för sin inställning. Om det skall bli tyngd och kraft bakom de orden, bör vi agera tillsammans i internationella sammanhang. Det har också visat

sig tidigare att sådant samarbete kan leda till resultat.

Jag sade i mitt förra inlägg att man inte bör resa tomta hot, om man inte kommer fram denna väg. Det gjorde jag på förekommen anledning, därför att det i såväl det socialdemokratiska kongressbeslutet som det beslut som skrevs in i utrikesutskottets betänkande fanns ett sådant förtäckt hot. Jag skulle därför till utrikesministern vilja säga att det är bra om det försvinner, helt enkelt därför att det är ett tomt hot som snarare skulle kunna skada våra intressen än gynna dem.

Anf. 54 CARL FRICK (mp):

Herr talman! Denna debatt har egentligen en enda utgångspunkt, nämligen människors oro för att det kan komma fartyg med kärnvapen till svenska hamnar. Vi vet också att allt som har med kärnvapen att göra innebär att det är människor som hanterar det. Vi kan aldrig säkerställa att människor alltid gör rätt. Vi har mängder av exempel på det, både på den militära och på den civila sidan. Då är det inte konstigt om människorna vid de hamnar som är aktuella hyser oro för vad som kan hända när skepp av detta slag kommer in. Därför måste det vara en kommunal rätt att säga nej till detta utan pekpinningar från UD och annat håll. Det borde vara självklart att vi som svenskar, som det enda folk som har beslutat att avveckla kärnkraften, säger nej till fartyg som har kärnvapen ombord. Det borde vara absolut självklart, utan minsta tvivel.

Jag skulle vilja knyta an till något som Gudrun Schyman sade, som jag tycker kunde vara en viktig utgångspunkt. Det finns uppenbarligen förteckningar över fartyg som är kärnvapenkapabla. Det första steget borde vara att säga att sådana fartyg över huvud taget inte är välkomna till Sverige, såvitt de inte lämnar garantier för att de inte har kärnvapen ombord. Vad är det för resten som säger att det måste vara dessa kärnvapenkapabla fartyg som besöker Sverige, om det nu är så viktigt med dessa marina besök? Det kunde mycket väl vara helt andra typer av fartyg, som inte har denna förmåga. Den första punkten måste vara att säga nej till de fartyg som är kärnvapenkapabla. Accepteras inte detta behöver de inte komma.

Nästa steg är att man från utländska fartygs sida skall garantera att man inte har kärnvapen ombord. Jag tycker att vi borde använda oss av den mätteknik som finns och konstatera om vederbörande ljuger eller ej. Jag tror att det skulle bli en sådan präktig internationell skandal om vi upptäckte att fartyg där man hade sagt att kärnvapen inte finns ombord och garanterat detta, ändå visade sig ha det. Jag tror de skulle akta sig mycket noga för det. Vi kan ha gott om tid. Vi kan säkert komma så nära att vi kan göra samma mätningar som en gång gjordes på U137. Dessa fartyg ligger ju ofta ganska lång tid i svenska hamnar under lugna förhållanden. Det borde gå alldeles utmärkt. Det finns ingenting att vara rädd för här annat än det hot detta utgör mot människor, människor som hyser förhoppningar om att vi skall få leva i en kärnvapenfri värld. Jag tycker att vi skall ta ett positivt steg genast här i Sverige och definitivt säga nej till detta elände.

Anf. 55 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag har i många år, flera årtionden, kämpat mot kärnvapen, mot att vi skulle skaffa oss sådana i Sverige, mot att man över huvud taget försöker bygga mänsklighetens säkerhet på kärnvapen. Därför tar jag illa upp då ni säger att jag bagatelliserar frågan eller då man försöker skjuta in en kil mellan folkets syn och vad man menar vara något slags UD-syn på problemen, en närmast omänsklig syn, skild från folkets. Jag räknar mig som en del av fredsrörelsen. Vi har precis samma uppfattning. Kärnvapnen skall bort, vare sig de finns till lands eller till sjöss. Vi vill också att kärnvapenmakterna skall sluta med att följa den politik de hittills har följt, nämligen att komma hit och varken bekräfta eller förneka att de har kärnvapen ombord på sina fartyg. Det som skiljer oss åt är inte målsättningen utan hur man skall bära sig åt internationellt för att nå målet. Där menar jag – på goda grunder, som jag ser det – att fredsrörelsens uppfattning och strategi för oss längre bort ifrån målet, medan det sätt vi har agerat på för oss närmare målet.

Jag skall bara ta upp en enda fråga här. Hans Göran Franck säger att vi måste gå vidare stegvis. – Ja, det beror litet på åt vilket håll man kliver också, Hans Göran Franck. Det kan vänta ett moras eller en avgrund, det kan hända att man inte kommer någonstans efter det att man har tagit det första steget. Om vi skall kunna verka som vi nu gör internationellt, måste vi göra det tillsammans med andra. Det mest lovande, löftesrika som har ägt rum under den korta tid vi nu diskuterar är det intensifierade nordiska samarbetet. Vi har fått i gång en ämbetsmannakommitté, där våra högsta ämbetsmän från alla de nordiska länderna – även från tre NATO-länder – diskuterar frågor av detta slag.

Är det någon som tror att det inte skulle leda till utrikespolitiska konsekvenser för oss, om vi tar ett ensidigt steg, som ställer till problem för t.ex. Norge och Danmark? Det är klart att det skulle göra det. Vi ligger i ett för stormakterna försvarspolitiskt och försvarsstrategiskt så intressant område att det naturligtvis får konsekvenser. Jag är alldeles övertygad om att det skulle få den konsekvensen att vi inte skulle kunna fortsätta att bedriva arbete kring en nordisk kärnvapenfri zon och inte heller få möjligheter att göra de gemensamma framstötarna vi har diskuterat för att ändra det vi vill ändra.

Det var inte för att förolämpa den gode Per Gahrton som jag sade att den första frågan var impertinent. Det är oförsäkamt att tro att vi ändrar vår politik efter påtryckningar. Det är synd att ni inte var med då jag talade med utrikesminister Baker. Jag tror inte att han fick uppfattningen att han talade med någon som gav vika bara man satte litet press. Jag hänvisar till Wachtmeister, i de styckena han kan uttala sig. Han var med. Jag hävdade naturligtvis den svenska uppfattningen, och jag har all anledning att tro att de samtal vi förde, som jag skall fortsätta med, kommer att få ett gott resultat så småningom.

Jag kan alltså föra samtal med USA:s president och med USA:s utrikesminister – det kan Nya Zeeland inte göra. Det landet tilläts inte föra sådana samtal. Däremot gör Nya Zeeland mycket gott på nedrustningsområdet i övrigt. Men landets möjligheter att i direkta samtal med dem det vederbör försöka få dem att ändra sin uppfattning har inte förbättrats.

Detta är en symbolfråga, säger Ingela Mårtensson. Ja, det är det. Men att vara radikal, Gudrun Schyman, är inte att låta radikal och att kräva förändringar. Det är att åstadkomma förändringar. Det är det vi håller på med.

Tredje vice talmannen anmälde att Gudrun Schyman anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Anf. 56 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Det är mig helt fjärran att påstå att Ingemar Eliasson inte skulle vilja uppnå slutmålet, nämligen en kärnvapenfri värld. Jag har respekt för Ingemar Eliassons ståndpunkter och sätt att argumentera. Men jag anser att det han framför i detta fall är en felaktig strategi. Den strategi som Ingemar Eliasson i det här fallet företräder företräds inte av fredsrörelsen runt om i världen.

Bortsett från oenigheten om hur vi skall se på örlogsbesöken tycker jag att det är bra att utrikesministern agerar på det internationella planet i så stor utsträckning som han gör. Och jag kan också tillägga att det rör sig om ett mer aktivt agerande på senare tid, vilket utrikesministern skall ha uppskattning för.

Som jag ser det har vissa framsteg uppnåtts när det gäller internationell avspänning och begränsningar av kärnvapen, men dessa framsteg och begränsningar hänför sig på inget sätt till det marina området, utan det har i stället skett ökningar när det gäller den marina upprustningen. Det finns anledning att misstänka att en del av resurserna överförs till det marina området. Jag gav några mycket belysande exempel, och det går att ge ännu fler exempel från SIPRI:s rapport om hur allvarligt läget är. Det kan man inte bortse från. En annan mycket viktig fråga är vilka risker som bruket av kärnvapen i våra hamnar innebär. Det finns en rad exempel på olyckor som har inträffat, och en del av dem har väckt alldeles för liten uppmärksamhet. Två av dem som har inträffat på senare tid har nämnts här. Måste det ske något som motsvarar Tjernobyl för att man skall vakna och inse hur farligt detta är för kommunerna? Jag är övertygad om att man inte rör på kommunerna någonstans där de har tagit dessa initiativ utan att också den nationella hållningen skärps.

En mycket viktig fråga i dag är att fredsrörelsen anser att man måste leva som man lär. Det är därför som de egna åsikterna spelar en så avgörande roll. Det stärker positionerna på den internationella arenan om man fattar egna beslut.

Anf. 57 ELISABET FRANZÉN (mp):

Herr talman! Jag vill först kommentera Ingemar Eliassons påstående att jag inte är trovärdig när jag tycker att matroserna skall ta tåget. Han säger att de inte skall klippa biljetter. Jag har faktiskt utgått från att dessa flottbesök är ett led i ett umgänge mellan länders militära personal. Jag hade inte trott att jag skulle få så klart deklarerade åsikter som att dessa besök skall vara ett led i kärnvapenmakternas militära utbildning på svensk mark. Är det så tycker jag inte att de skall komma hit alls, inte ens med tåg.

Sten Andersson säger att han under flera år har kämpat mot kärnvapen. Det tror jag att han har gjort på sitt sätt. Och han tar illa upp om man säger att han bagatelliserar frågan. Han säger att det inte är målsättningen som skiljer oss åt utan strategin. Det är möjligt att det är på det sättet. Men faktum är att kapprustningen till sjöss ökar och att det behövs en skärpning när det gäller åtgärderna. Utrikesministern har återigen upprepat att vi i Sverige skulle förlora en rad möjligheter till nordisk samverkan om vi skärpte våra åtgärder och att vi skulle förlora våra möjligheter att verka på nedrustningsområdet, osv. Men han säger inte hur detta konkret skulle ske. Det kanske inte längre ligger inom ramen för denna debatt att få detta besked. Jag skulle vilja be utrikesministern att konkret tala om detta för oss debattörer. Skicka en skriftlig rapport till oss där det framgår hur det konkret skulle gå till. Hur kan det bli ett hinder om man påstår att detta händer? Jag kan inte förstå det utifrån de uppgifter jag har fått. Jag tycker att det låter som tomt prat.

Tredje vice talmannen anmälde att Ingemar Eliasson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare inlägg.

Anf. 58 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Det är mycket diskussion om ensidiga beslut och risken för sådana. Men varför vill utrikesministern inte diskutera mitt förslag om att icke-kärnvapenstaterna kan ha en gemensam policy och att Sverige kunde vara pådrivande i det arbetet? Diskussioner kunde då föras om hur man skall bemöta kärnvapenmakternas strategi. Jag utgår från, vilket Sten Andersson sade, att vi alla är överens om att det här är en felaktig strategi som vi måste försöka ändra. Då vore ett sätt att de stater som inte har kärnvapen gemensamt diskuterade detta. Jag vore mycket tacksam om utrikesministern ville ta upp detta förslag.

När det gäller arbetet i tjänstemannagruppen för en kärnvapenfri zon i Norden väntar vi fortfarande på förslag från den. Detta arbete drar väldigt mycket ut på tiden, och jag beklagar att vi inte kan få veta vad som händer i denna grupp och huruvida gruppen tar upp detta på allvar och med tyngd.

Jag undrar hur Sten Andersson ställer sig till Ingemar Eliassons förslag att man skall ta bort den sista delen i riksdagens beslut, nämligen att om inte något händer skall andra åtgärder vidtas. Är Sten Andersson beredd att ta bort den sista delen i detta uttalande att vi inte tänker vidta några åtgärder utan fortsätta som hittills?

Anf. 59 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Nej, Elisabet Franzén, jag har inte alls sagt att jag tar illa upp för att frågan debatteras. Tvärtom tycker jag att det är utomordentligt viktigt att man diskuterar denna fråga. Från min sida tycker jag att det är inte minst viktigt att göra klart för er som företräder en annan uppfattning att den uppfattningen för oss längre från målsättningen än den uppfattning som jag har. Jag tänker visst följa partikongressens beslut. Det första ledet är att verka internationellt med all kraft. Då finns det olika möjligheter. Hans Göran Franck säger att man inte har kommit någonbart. Jo vars, en liten bit på väg har man kommit. Först och främst har atmosfären, avspänningen och

Prot. 1988/89:123
29 maj 1989

*Om Syriens närvaro i
Libanon*

de förbättrade relationerna gjort att man har påbörjat en nedrustning också på kärnvapenområdet. Och jag är övertygad om att också de sjöburna kärnvapnen så småningom kommer in på ett helt annat sätt, framför allt de taktiska kärnvapnen som från alla utgångspunkter har spelat ut sin roll. Detta har bl.a. lett till att USA ensidigt har beslutat att ta bort 1 100 kärnvapen – jag fick en uppgift om ett ännu större antal – utan att det sägs något om att de skall ersättas av nya eller moderniseras, helt enkelt därför att de inte passar in i den strategi som supermakterna har. Med stor sannolikhet blir det en fortsättning som vi har stor anledning att bevaka.

När det gäller att samverka med andra icke-kärnvapenmakter är det ju vad vi gör i FN och i andra sammanhang. Men den viktigaste delen av det samarbetet är naturligtvis det nordiska. Det är ett exempel på vad vi skulle förlora om vi går en annan väg än Norge, Danmark, Island och eventuellt Finland är beredda att göra. Då förlorar vi en samverkansmöjlighet som för oss längre bort från målsättningen. Jag vill än en gång slå fast att vi har samma målsättning. Den linje som jag och även Ingemar Eliasson företräder leder snabbare till målet. Med de andra debattörernas uppläggning kommer vi längre från målet. Därför kan jag inte acceptera den. Men jag har stor respekt för den grundläggande uppfattningen, om den är vi helt eniga.

Överläggningen var härmed avslutad.

8 § Svar på interpellation 1988/89:220 om Syriens närvaro i Libanon

Anf. 60 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Håkan Holmberg har frågat mig om den svenska regeringens inställning till Syriens närvaro i Libanon och den nuvarande syriska politiken där.

Situationen i Libanon ger fortsatt anledning till djup oro. Även om vapenvila i stort sett tycks råda kvarstår problemen. Det mänskliga lidandet har sedan länge katastrofala dimensioner.

Vid det nordiska utrikesministermötet tidigare i vår gav Sverige tillsammans med övriga nordiska länder sitt stöd till Arabförbundets strävanden att finna en lösning på krisen. Regeringen har därefter, i ett särskilt uttalande den 24 april, bekräftat sitt stöd för Arabförbundets s.k. sjustatskommitté. Vi har uppmanat alla parter, inkl. Syrien, att följa Arabförbundskommitténs uppmaningar.

Libanons folk måste ges möjlighet att självt sköta sina angelägenheter. Sverige ger sitt fulla stöd till Libanons suveränitet, territoriella integritet och nationella enighet. Sverige ansluter sig till de internationella uppmaningarna att alla främmande styrkor måste lämna Libanon.

Syriens närvaro i Libanon tas ibland till intäkt för försvar av Israels fortsatta militära närvaro i södra Libanon. Den svenska regeringen delar inte denna syn. Israel måste oavsett andra länders dispositioner vidta de åtgärder som är nödvändiga för att FN-styrkan UNIFIL inte skall hindras att fullfölja sin uppgift enligt beslut av FN:s säkerhetsråd.

Anf. 61 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret. Sten Andersson och jag är utan tvivel överens om den övergripande bedömningen av situationen, också vad gäller nödvändigheten av att de israeliska styrkorna dras bort utan att det råder något samband med detta och Syriens roll i det hela. Jag konstaterar vidare att utrikesministern nu uttryckligen säger att alla främmande styrkor bör lämna Libanon. I det uttalande som gjordes den 24 april sades inte ordet "alla". Det är i så fall en förbättring. Ändå tycker jag att det i Sten Anderssons svar liksom i uttalandet från april finns en viss tvekan att direkt nämna Syrien som det helt avgörande hindret för den utveckling som vi vill se.

Syrierna kom in i Libanon som – i alla fall uppfattades det så utomlands – något av en fredsbevarande styrka. Men under den tid som syrierna befunnit sig där och åren som gått har alltmer tytt på att man i Damaskus ser Syriens närvaro där som något av ett självändamål. Jag får ofta intrycket att man spelar ut parterna mot varandra för att få motiv att stanna kvar i landet. Man får en känsla av att Libanon i någon mening hålls som en pant för att ge Syrien möjlighet att agera i det större sammanhanget i Mellersta Östern på det sätt som regeringen där finner det förenligt med sina intressen.

Arabförbundets möte nyligen försökte uppenbarligen komma till tals just med syrierna, men utan framgång. Samtidigt som detta skedde går rykten om ytterligare syriska förstärkningar – det har i pressen talats om ytterligare en pansarbrigad. Syriska styrkedemonstrationer har förekommit under de dagar som Arabförbundet har varit samlat. Det bör också sägas att de senaste månadernas strider inte bara tolkats som ännu en omgång av de strider mellan olika fraktioner i det sönderslitna Libanon som har pågått i 14 år, utan det har också, särskilt i internationell press, påpekats att det också kan tolkas som något av en desperat revolt från en del av de libanesiska grupperingarna, från en av de två konkurrerande regeringar som finns, mot något som kan uppfattas som en ockupationsarmé.

Jag tycker ändå att det vore rimligt att något tydligare klargöra att det just är den syriska närvaron som ligger bakom den oerhörda tragedi som vi har kunnat bevittna under några månader som den senaste fasen i en lång serie tragedier.

Läget i Libanon nu förefaller, såvitt jag kan bedöma det, vara utomordentligt farligt genom Arabförbundets misslyckande att komma till tals med syrierna. Det borde gå, tycker jag, att markera detta från svenskt håll utan att äventyra de större hänsyn som vi givetvis måste ta i Mellanösternproblematiken i stort.

Anf. 62 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Skillnaden mellan Håkan Holmbergs och min uppfattning är mer semantisk än reell. Vid det uttalande som vi gjorde den 24 april uppmanar vi, alltså regeringen, alla parter inkl. Syrien att följa Arabförbundskommitténs uppmaningar om bl.a. ett omedelbart eldupphör. Sedan talade vi om att Sverige ansluter sig till de internationella uppmaningarna att främmande styrkor måste lämna Libanon. Det är inget tvivel om att Syrien ingår där. Det är en självklarhet. Så det finns inte någon som helst anledning för oss att ligga lågt i fråga om Syrien.

Anf. 63 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Herr talman! Semantiskt eller inte, men för mig ligger i detta att man talar om alla parter, inkl. Syrien, något av att man tonar ner det faktum att just Syrien är den helt dominerande part som man vänder sig till. Om Arabförbundet identifierar Syrien som problemet, och det får man väl säga att det har gjort, så bör också Sverige kunna göra det litet tydligare. Med tanke på Sveriges och Sten Anderssons personliga ansträngningar att komma till tals med olika parter i den mera övergripande Mellanösternkonflikt som berör Israel, palestinierna och de arabiska grannländerna i området bör det finnas skäl att erkänna för sig själv och våga på något sätt markera i sitt uttalande att Syriens nuvarande ledning utgör ett avgörande hot mot den process som vi vill se. Syriens närvaro i Libanon framstår som ett instrument varmed den syriska ledningen försöker finna möjligheter att vid behov påverka den process som sker söder om den libanesiska gränsen på ett sätt som är förenligt med Syriens intressen, men varken med palestiniernas eller med Israels.

Anf. 64 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Jag vet inte om Håkan Holmberg vill göra en väldigt invecklad situation litet enklare än vad den i realiteten är. Det är många främmande parter som är inblandade i konflikten. Med andra ord skulle konflikten inte få sin lösning i och med att Syrien drog sig undan, utan kravet måste ställas på fler. Och det gör vi; vi talar om att alla främmande styrkor, arméer och väpnade styrkor måste dras undan. Libanons folk måste få möjlighet att utan främmande inblandning självt avgöra hur landet skall styras.

Jag kan försäkra att i de samtal jag har haft i Damaskus och i andra sammanhang med företrädare för den syriska regeringen har jag inte tvekat att tala om vad som är den svenska ståndpunkten.

Anf. 65 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Herr talman! Det är bra att Sten Andersson framför detta i Damaskus. Självklart är det så att andra parter än Syrien har sin roll också i konflikten. Det blir säkert inte fred omgående om Syrien lämnar Libanon, vilket det bör göra. Men det är ändå syrierna som har den helt överväldigande militära styrkan jämfört med andra parter. Det är Syrien som nu bombarderat i östra Beirut. Under de senaste månaderna har vi blivit vittne till något som en del i alla fall tolkat som ett syriskt försök att definitivt radera ut en av de andra parterna i landet. Detta kan inte vara något som står i överensstämmelse med något av de mål som Sten Andersson och jag är överens om att vi vill nå.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 66 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Bertil Måbrink har frågat hur regeringen ser på de olika fredsinitiativ som tagits av Demokratiska Folkrepubliken Korea.

Sverige följer med uppmärksamhet den politiska utvecklingen i de båda koreanska staterna och de olika åtgärderna för att minska den militära spänningen på koreanska halvön.

Det är utomordentligt glädjande att en politisk dialog kunnat återupptas under det gångna året. Samtal mellan Nord- och Sydkorea ägde senast rum i mars i år, då de – på nordkoreansk begäran – sköts upp till juli månad.

Sverige utgår från att samtalen återupptas såsom aviserats. Det är vår förhoppning att de också skall leda till resultat.

Bertil Måbrink har också frågat om regeringen är beredd att i olika internationella sammanhang medverka till att spänningarna på koreanska halvön minskas.

Svaret är naturligtvis ja. Sverige kan bäst bidra till en sådan process genom att på olika sätt uppmuntra parterna att fortsätta sina samtal. Jag kan försäkra Bertil Måbrink att vi inte försitter några tillfällen att göra detta.

Sverige har kontakter med både Sydkorea och Nordkorea.

Under mitt besök i Sydkorea i oktober förra året fick jag tillfälle till ingående samtal med såväl regering som opposition om Sydkoreas syn på återföreningsfrågan.

Jag fick också möjlighet att tala med de svenska, schweiziska, polska och tjeckoslovakiska chefsdelegaterna i den neutrala övervakningskommissionen (NNSC) i Panmunjom och inhämta deras syn på läget och på NNSC:s möjligheter att bidra till en avspänning.

Förra månaden tog vi emot Nordkoreas förste vice utrikesminister Kang Sok Ju, som bl.a. gav en utförlig redogörelse för Nordkoreas syn på situationen på koreanska halvön.

Sverige är, som Bertil Måbrink vet, det enda land som är företrätt i såväl Pyongyang som Seoul och Panmunjom.

Jag vågar alltså påstå att vi följer Koreafrågan noga. I den mån möjligheter att ge ett bidrag till frågans lösning yppar sig kommer vi inte att försumma att göra det. Men låt mig påminna om att Sverige stöder tanken på en fredlig återförening. En sådan kan komma till stånd enbart på det sätt båda parter önskar.

Slutligen har Bertil Måbrink frågat om regeringen är beredd att arbeta för att alla utländska trupper på koreanska halvön dras bort. Naturligtvis önskar vi se en utveckling på koreanska halvön som möjliggör bortdragandet av utländsk trupp därifrån. Att utländsk trupp nu är stationerad i Sydkorea är dock ett faktum som grundar sig på överenskommelser mellan två suveräna stater. Jag har svårt att se vad vi skulle kunna göra för att direkt påverka detta förhållande, utöver det vi redan gör genom vårt deltagande i NNSC.

Vi kommer naturligtvis att fortsätta att verka för en lösning av Koreafrågan som främjar fred och stabilitet i området. En hållbar lösning måste utgå från samförstånd mellan alla direkt berörda parter. Det är särskilt viktigt att

söka sådana lösningar som inte äventyrar vapenstillståndet på Korea- halvön.

Anf. 67 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret som jag ser som konstruktivt. Det finns dock ett frågetecken. Jag återkommer till detta.

Det internationella klimatet präglas av avspänning. De regionala konflikterna i olika delar av världen håller på att avvecklas. Men när det gäller situationen på den koreanska halvön tycks det mer eller mindre stå stilla. Det är naturligtvis värdefullt att en politisk dialog har ägt rum mellan Nord- och Sydkorea. Men nu har samtalen, som utrikesministern säger i sitt svar, uppskjutits till juli månad. Orsakerna till att de har uppskjutits är dels de återkommande militära övningar som USA och Sydkorea genomför och som av Nordkorea uppfattas som provokativa, dels – såvitt jag förstår – det som hände den sydkoreanske kyrkoledaren Moon efter dennes besök i Nordkorea. Han fängslades som bekant när han återkom till Sydkorea, just därför att han hade besökt Nordkorea. Han riskerar nu 15 års fängelse. Inte bara han utan också hans söner fängslades.

Jag tror att utrikesministern och jag kan vara överens om att det, om fred och försoning skall kunna åstadkommas i Korea och om misstron skall kunna elimineras, är föga konstruktivt i denna process att agera såsom Sydkoreas myndigheter har gjort när det gäller pastor Moon. Jag tror också att vi kan vara överens om att Sydkoreas myndigheter bör släppa pastor Moon. Det skulle nog bidra till nya konstruktiva samtal mellan nord och syd.

Naturligtvis är nyckelfrågan när det gäller att åstadkomma konstruktiva resultat att nå en överenskommelse om att de amerikanska trupperna och kärnvapnen skall försvinna från Koreas territorium. En övervägande majoritet av befolkningen i både nord och syd har nog denna uppfattning. Jag har litet svårt att förstå hur man skall kunna åstadkomma fred och försoning på den koreanska halvön med bibehållande av de amerikanska trupperna och kärnvapnen. Beträffande detta problem säger utrikesministern: "Jag har svårt att se vad vi skulle kunna göra för att direkt påverka detta förhållande, utöver det vi redan gör genom vårt deltagande i NNSC." Jag förstår inte riktigt vad utrikesministern menar. Självfallet kan Sverige i olika sammanhang driva frågan om de amerikanska truppers bortdragande från Korea. Detta måste utgöra en självklar del av det freds- och säkerhetspolitiska arbete som Sverige aktivt deltar i och där Sverige, inte minst utrikesministern, spelar en betydelsefull roll.

Så till frågan om en återförening. I både Syd- och Nordkorea vill en förkrossande majoritet av befolkningen ha en återförening. Det finns ett intressant dokument – tillåt mig att säga det – från Nordkoreas regering daterat den 10 oktober 1980, som jag tycker har fått för litet uppmärksamhet. Jag kan inte i detalj gå in på detta dokument, eftersom taletiden inte medger det. Jag vill därför bara säga att jag anser att detta dokument är ett konstruktivt bidrag i fråga om återföreningen av Nord- och Sydkorea.

Självfallet är det så, som även utrikesministern säger, att en fredlig återförening "kan komma till stånd enbart på det sätt båda parter önskar", alltså nord och syd.

Jag noterar också att utrikesministern har uppfattningen att en hållbar lösning i Koreafrågan måste utgå från samförstånd mellan alla direkt berörda parter och att det är särskilt viktigt att söka sådana lösningar som inte äventyrar vapenstilleståndet på Koreahalvön. Jag delar denna uppfattning. Men vapenstilleståndet måste nu övergå i ett fredsavtal mellan USA, Sydkorea och Nordkorea.

Det är inte så, att Nord- och Sydkorea utgör någon fara för varandra. Faran och riskerna ligger i stället i det faktum att USA har militära styrkor, topprustade sådana, förlagda till Sydkorea. Varken Syd- eller Nordkoreas folk har bett om detta, utan vad dessa människor ber om är att trupperna skall dras bort, att gränserna mellan de två halvorna skall öppnas och att en fredlig återförening skall ske med bibehållande av Syd- resp. Nordkoreas nuvarande samhällssystem.

Jag tolkar utrikesministerns svar så, att vi är överens med Nord- och Sydkoreas befolkning om detta och att vi skall göra vad vi förmår för att påskynda denna process.

Anf. 68 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Bertil Måbrink tycker att det står stilla i detta sammanhang och att det har gjorts det under många år. Jag har nog en bestämd känsla av att det börjar röra sig i det fördolda. Men eftersom det rör sig i det fördolda och Sverige möjligtvis kan komma in i denna rörelse, tänker jag inte ta upp de väldigt intressanta synpunkter på problemet som Bertil Måbrink hade. Jag hoppas att detta är så diplomatiskt diffust uttryckt att inga säkra slutsatser kan dras.

Anf. 69 BERTIL MÅBRINK (vpk):

Herr talman! Det är möjligt att det förhåller sig så. Sten Andersson talade i den tidigare debatten om vpk:s taktik och strategi. Men jag tror att Sten Andersson och jag är ganska överens om taktik och strategi när det gäller det koreanska problemet, och det kan ju också vara litet diplomatiskt uttryckt. Jag tror att det så småningom skall visa sig att vi är överens.

Jag vill än en gång tacka för Sten Anderssons svar. Jag tycker att det var konstruktivt.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på interpellation 1988/89:229 om svenskt stöd åt fångslade tjeckiske medborgaren Stanislav Devátý

Anf. 70 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Hadar Cars har i en interpellation frågat om jag vill medverka till att Sveriges protester mot arresteringen och fängslandet av Stanislav Devátý framförs till de tjeckoslovakiska myndigheterna.

Stanislav Devátý är en av de många modiga och beundransvärda personer i Tjeckoslovakien vilka trots myndigheternas motstånd brukar sina mänskliga fri- och rättigheter.

Efter det att Hadar Cars väckte sin interpellation har Devátý släppts bara för att några veckor senare åter gripas och fängslas. Han har åter hungerstrejkat och fördes i mitten av maj till sjukhus. För en vecka sedan hävdades arresteringen av Devátý. Hans fysiska tillstånd var emellertid så dåligt att han fått stanna kvar på sjukhus. Detta innebär emellertid inte att han är en fri man. De tidigare framförda anklagelsepunkterna står kvar, och förundersökningen av hans fall fortsätter.

Regeringen har vid ett antal tillfällen klargjort sin syn på läget för de mänskliga rättigheterna i Tjeckoslovakien. Med anledning av en fråga om Václav Havel hade jag senast den 16 februari i år möjlighet att här i kammaren lämna en redogörelse för läget i Tjeckoslovakien. Jag tvingades då konstatera att utvecklingen i detta land markant skilde sig från några andra länder i Östeuropa, där betydelsefulla steg tagits i riktning mot ökad demokrati.

I dag, drygt tre månader senare, finns det inte några tecken på att denna onackligen dystra bild håller på att förändras till det bättre.

Under vintern och våren har flera regimkritiker i domstol befunnits skyldiga till brott och dömts enligt lagrum som strider mot internationell lag. De sitter nu i fängelse, trots att de bara utnyttjat fri- och rättigheter som är självklara för medborgare i demokratiska länder och som borde vara lika självklara i Tjeckoslovakien. Landet är medlem i FN och bundet av världsorganisationens allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna. Det har vidare ratificerat bl.a. 1966 års internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter. Och Tjeckoslovakien är 1 av de 35 stater som gjort åtaganden om mänskliga rättigheter inom ramen för ESK, den europeiska säkerhets- och samarbetskonferensen.

Av uttalanden från företrädare för tjeckoslovakiska myndigheter framgår att de är medvetna om att landets lagstiftning inte i alla stycken svarar mot de internationella åtaganden som landet gjort, nu senast i Wien. Nödvändiga ändringar av lagar och förordningar har sålunda ställts i utsikt. Vi välkomnar dessa utfästelser. Samtidigt kan man bara beklaga att straffen för olika brott, som hänförs till störande av den allmänna ordningen och som ofta utnyttjas mot oppositionella, drastiskt skärpts.

I det dokument som i slutet av januari i år antogs vid ESK:s uppföljningsmöte i Wien infördes en särskild mekanism för att övervaka staternas åtaganden bl.a. om mänskliga rättigheter. Sverige har under återopande av denna mekanism begärt upplysningar om flera dömda tjeckoslovakiska regimkritiker, däribland Václav Havel.

Vi har också återopat Wiendokumentet i fallet Stanislav Devátý och begärt information.

Vi har tvingats konstatera att de tjeckoslovakiska svaren har varit otillfredsställande, och vi avser att aktualisera detta vid det ESK-möte om den mänskliga dimensionen som i morgon inleds i Paris.

Samtidigt har vi betonat vår oro över de uppgifter som förekommer om läget för mänskliga rättigheter i Tjeckoslovakien.

Vi kommer, liksom hittills, att ge vårt stöd åt dem som kämpar för de mänskliga rättigheterna där. Vi kommer också i framtiden att påtala de tjeckoslovakiska myndigheternas brott mot landets internationella åtagan-

den. Nästa tillfälle blir, som jag redan nämnt, ESK:s möte om den mänskliga dimensionen i Paris i morgon.

Prot. 1988/89:123
29 maj 1989

Anf. 71 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Jag tackar utrikesminister Sten Andersson för hans klagörande svar på min interpellation om Stanislav Devátý, en medborgarrättskämpe som jag, liksom Sten Andersson, finner modig och beundransvärd.

Vi är i Sverige överens om att det är fruktansvärt att demokrater som Devátý alltjämt kastas i fängelse i Tjeckoslovakien för att de utnyttjat för oss självklara fri- och rättigheter. Det är fråga om rättigheter som också den tjeckoslovakiska regeringen i internationella avtal lovat att respektera.

I stället för att ändra de lagar som sanktionerar förtrycket och som – vilket den tjeckoslovakiska regeringen är medveten om – strider mot landets internationella förpliktelser, skärper regimen straffsatserna. På så sätt drabbas de som inom Tjeckoslovakien vägrar ge upp kampen för mänskliga fri- och rättigheter ännu hårdare. En förändring måste komma till stånd, förhoppningsvis är den redan på väg.

Herr talman! Jag tackar den svenska regeringen för att den, med utgångspunkt i slutdokumentet från ESK-mötet i Wien, tagit upp frågan om Stanislav Devátý med de tjeckoslovakiska myndigheterna. Jag tar också fasta på utrikesministerns försäkran om att Sverige avser att aktualisera frågan om Stanislav Devátý och läget för de mänskliga rättigheterna i Tjeckoslovakien vid det ESK-möte om den mänskliga dimensionen som nu inleds i Paris.

Om Stanislav Devátý kommer till skada, sker detta som en direkt följd av hans arrestering och fängslande. Det fulla ansvaret för hans liv och hälsa vilar i dag på den tjeckoslovakiska regimen – i första hand på den ansvarige ministern.

Herr talman! Jag skulle självfallet värdesätta om den svenska regeringen ger mig information under hand om vad som fortsättningsvis händer i fallet Stanislav Devátý. Än en gång, herr utrikesminister, ett varmt tack för svaret!

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Föredrogs och hänvisades

Motion

1988/89:Sk62 till skatteutskottet

12 § Föredrogs men bordlades åter

Skatteutskottets betänkanden 1988/89:SkU31, SkU33 och SkU36–SkU39

Utrikesutskottets betänkande 1988/89:UU23

Socialförsäkringsutskottets betänkande 1988/89:SfU21

Jordbruksutskottets betänkande 1988/89:JoU22

Näringsutskottets betänkande 1988/89:NU35

Bostadsutskottets betänkanden 1988/89:BoU13 och BoU14

*Om svenskt stöd åt
fängslade tjeckiske
medborgaren Stanislav
Devátý*

Prot. 1988/89:123
29 maj 1989

---

13 § Anmäldes och bordlades
Finansutskottets betänkande
1988/89:FiU28 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Socialförsäkringsutskottets betänkanden
1988/89:SfU18 Flyktingpolitiken
1988/89:SfU19 Ny utlänningslag m.m.

Trafikutskottets betänkanden
1988/89:TU19 Vissa ändrade bestämmelser om motorredskap och traktorer
1988/89:TU20 Ändring i körkortslagen, m.m.
1988/89:TU22 Den kommunala parkeringsövervakningen

Jordbruksutskottets betänkande
1988/89:JoU23 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Näringsutskottets betänkande
1988/89:NU28 Kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m.

14 § Kammaren åtskildes kl. 12.59.

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren